

SILVESTRI II CARMINA

I.

Epigramma Gerberti episcopi Ravennæ, post pontificis Romani, quod sic se habet inscriptum ad imaginem Boetii.

[Baron. *Annal. eccles.*, tom. VII, Append. pag. 5.]

Roma potens dum jura suo declarat in orbe,
Tu Pater et patriæ lumen, Severine Boeti
Consulis officio rerum disponis habenas,
Infundis lumen studiis, et cedere nescis.
Græcorum ingeniis; sed mens divina coerce.
Imperium mundi; gladio bacchante Gothorum,
Libertas Romana perit: tu consul et exsul,
Insignes titulos præclara morte relinquis.
Nunc decus imperii summas qui prægravat artes,
Tertius Otto sua dignum te judicat aula,
Æternumque tui statuit monumenta laboris,
Et bene promeritum meritis exornat honestis.

II.

Epitaphium regis Francorum Lotharii.

[Apud Duchesn. *Script. rer. Franc.*, tom. II,
inter epist. Gerberti.]

Cujus ad obsequium coiere duces, bonus omnis
Quem coluit, sate Cæsaribus, monumenta doloris

A Cæsar Lothari prætendis luce secunda,
Terrifici Martis quod eras conspectus in astro.

III

Epitaphium ducis Friderici.

[Ibid.]

Francorum placito nomen tulit hic Friderici:
Quem proavi fudere duces a sanguine regum,
Officio meritisque parem sopor ultimus hausit.
Mercurii cum celsa domus tibi, Phœbe, pateret.

IV.

Epitaphium Adalberti Scholastici.

[Ibid.]

Edite nobilibus studium rationis adepte,
Dicit Adalbertum te Belgica flore juventæ,
Stare diu non passa, tulit fortuna recursus,
B Bis senas Februi cum produxisset Apollo.

V.

Epitaphium Ottonis imperatoris.

[Ibid.]

Cujus ad imperium tremuere duces, tulit hostis
Quem dominum populique suum novere parentem,
Otto decus divum, Cæsar charissime, nobis,
Immeritis rapuit te lux septena decembris.

SPURIA AUT ALIENA

ACTA CONCILII REMENSIS AD SANCTUM BASOLUM

AUCTORE GERBERTO ARCHIEPISCOPO

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. III, pag. 658.)

INCIPIT PROLOGUS SYNODI REMENSIS¹⁹.

Licet æmuli mei dentes in me exacuant, dictaque et facta proscindere parent, plus tamen amicorum obsequio quam invidorum odio permoveor. Non enim, ubi non erat timor, timere didici, nec amicorum infecta relinquere negotia. Accingor igitur, et summarum quidem genera causarum in Remensi concilio exposita breviter attingam, ut et gestorum veritas innotescat, et quæ a summis viris retractata sunt agnoscantur, Peto autem ab hujus sacri conventus prælatis, si quid minus grave vel parum comptum expressero, non suæ injuriæ sed meæ ascribi ignorantiae; ab auditoribus quoque, ne me aliena vel parum dixisse denotent. Siquidem triplici genere interpretationis utendum²⁰ fore censeo; scilicet

C ut quædam ad verbum ex alia in aliam transferantur linguam; in quibusdam autem sententiarum gravitas et eloquii dignitas dicendi genere conformentur²⁰; porro in aliis una dictio occasionem faciat, et abdita investigari, et in lucem ipsos affectus manifeste proferri. Quæ etsi ad plenum assequi non potuero, his tamen modis doctissimorum hominum sententias conabor interpretari. Sed earum amplificationes, digressiones, etsi qua ejusmodi sunt, quodam studio refringam, ne odio quarumdam personarum potissimumque Arnulfi proditoris moveri videar, quasi ex ejus legitima depositione Remense episcopium legitime sortitus videri appetam. Alterius erit hoc operis aliisque implicitum questionari-

VARIE LECTIONES.

¹⁹ 1. G. Papæ 1. ²⁰ indum corr. utendum 2. ²⁰ ita 1, 2.

bus, cum de propriis, communibus et differentiis episcoporum, archiepiscoporum, vel metropolitanorum^{20*}, patriarcharum, seu primatum, vel etiam Ro-

mani episcopi potestate, ut animo concepi, prolixius disputabo.

EXPLICIT PROLOGUS²¹. INCIPIUNT CAPITULA.

1. Qui, et quo, et ex quibus provinciis, episcopi convenerint.
2. Prælocutio Arnulfi episcopi de examinanda Arnulfi causa.
3. Responsio Siguini archiepiscopi de cognitione iudicii.
4. Objectio Daiberti archiepiscopi et Hervei episcopi.
5. Conquestio Brunonis episcopi.
6. Prosecutio Gotesmanni et Brunonis episcoporum de discussione^{21*} Arnulfi.
7. Ratbodus episcopus Lotharienses episcopos circographum Arnulfi reprehendere dicit.
8. Libellus Arnulfi.
9. Arnulfus episcopus eundem libellum in parte vituperat et in parte laudat.
10. Exemplar libelli cujusdam heretici conversi.
11. Confessio Adalgeri presbiteri.
12. Odo²² episcopus commonitorium Arnulfi et anathema inducit.
13. Gualterius episcopus ea reprehendit.
14. Guido episcopus aliud anathema inducit.
15. Siguinus archiepiscopus argumentatur, Arnulfum et suos complices dampnatos videri.
16. Exempla canonum de dampnatis qui ministrant.
17. Arnulphi episcopi admonitio pro defensione Arnulphi.
18. Signini archiepiscopi anathema pro eadem re.
19. Qui Arnulphum defendere conati sunt, et quibus exemplis.
20. Epistola Stephani archiepiscopi ad Damasum papam.
21. Rescriptum Damasi ad eundem.
22. Ratbodus episcopus decretalem tomum sinodo porrigit pro Arnulfi defensione.
23. Brevis annotatio accusationis et defensionis Arnulfi.
24. Quod juste captus sit ex Affricano^{23*} concilio.
25. Exemplar epistolæ regis ad Romanum pontificem directæ pro causa Arnulfi.
26. Item episcoporum ad eundem.

27. Quid regis et Brunonis episcopi legati Romæ egerint.
28. Luculenta oratio Arnulfi episcopi vim totius sinodi continens.
29. Exempla canonum contra Arnulfum.
30. Arnulfus in sinodum deductus. episcoporum sententiis contradicit; sed Rainerii²⁴ sententiam non ferens, secessum petit.
31. Sinodus, abiente Arnulfo, in ejus crimina capitula annotat.
32. De conflitimis hostium sacerdotibus, qui sine regis licentia legationes agunt.
33. De his qui regibus fidem promissam non servant.
34. De clericis qui capitalia crimina committunt.
35. De confugientibus ad hostes.
36. De his qui, rege superstite, aut sibi aut aliis affuturum provident regnum.
37. De custodia vitæ principum.
38. De refugis atque perfidis clericis sive laicis.
39. De clericis vel monachis contra regem perjuris.
40. Episcoporum collectio, et Arnulfi confessio, et super ejus depositione questio.
41. De Maximo episcopo deposito.
42. De Euticete presbitero.
43. De Ratherio et Petro ejectis.
44. De injuste depositis.
45. Quomodo Arnulfus deponi debeat.
46. Exemplum de Potomio archiepiscopo deposito.
47. De Egidio et Ebone depositis.
48. De iudicio non innovando.
49. Sequentis diei sinodus.
50. Ingressus regum in sinodum.
51. Arnulfus episcopus præteriti diei acta breviter recapitulat.
52. Arnulfus episcopus Arnulfi confessionem subornat, contra Brochardum^{25*} comitem.
53. Arnulfus a regibus veniam petit, et accipit, modumque abdicationis agnoscit.
54. Libellus abdicationis Arnulfi.
55. Adalgeri presbiteri reclamatio et depositio.
56. Africanum concilium in quo modus Romani episcopi cognoscitur.

INCIPIIT SYNODUS REMENSIS²⁶.

1. Anno ab^{26*} incarnatione domini nostri Jesu Christi 991, indictione quarta, anno regni²⁷ domni Hugonis augusti et excellentissimi regis Rotberti^{28*}, congregata est synodus in Remensi territorio. Actum est autem magna industria principum, ut quia omnes Galliarum episcopi eo convenire non

poterant, propter quasdam regni necessitudines, si maxime convenirent qui comprovinciales²⁷ essent, deinde ex vicinis provinciis fama et dignitate honestiores, et qui legatione suarum provinciarum digni viderentur, suorumque fratrum absentiam sua præsentia sustinere possent. Igitur 15 Kal. Jul.

VARIÆ LECTIONES.

^{20*} metropolitanorum 1. ²¹ E. p. sinodi remensis 2. ^{21*} discussione 1. ²² Odo 2. ^{23*} africano 2. ²³ reineri 2, et edd. *Francof.* (1 b) et *Flacii* (2 b). ^{24*} c. b. 2. ²⁴ 1. s. r. desunt 2. ^{24*} deest 2? ²⁵ deest 2. V. regni 1b. ^{25*} deest 1. 1b anno regni domini Othonis augusti nono et excell. regis Hugonis quarto 2b. ²⁶ provincia en 2. *constanter scribitur.*

collecti sunt in basilica domni Basoli confessoris Remorum quidem diocesanei : Guido Suessionicæ³⁶ urbis episcopus. Adalbero Laudunensis, Herveus Belvacensis, Gotesmannus Ambianensis, Ratbodus Noviomensis, Odo Silvanectensis ; ex provincia Bituricensium, quæ Aquitanorum esse putatur, Daibertus archiepiscopus ; ex provincia Lugdunensium prima : Cualterius³⁷ episcopus Augustidunensis, Bruno Lingonensis, Milo Matisconensis ; ex provincia Senonensium, quæ est prima Sequanorum metropolis Remensique provinciæ contigua, Siguinus archiepiscopus, Arnulfus Aurelianensis, Herbertus Autisioderensis. Præterea diversarum urbium abbates quam plurimi aderant, qui post solitariam episcoporum disputationem residere jussi sunt. Habitaque ratione totius summæ synodi, dignitas prælaturæ ac potestas quasi judiciaria stetit penes archiepiscopum Siguinum, quem et ætas et vitæ meritum ac scientia commendabat. Arnulfus autem, venerabilis episcopus, ordinis custos ac omnium gerendorum interpres declaratus est, eo quod inter omnes Galliarum episcopos sapientia et eloquentia clarior haberetur. Hunc post expositam allegationem eorum sacerdotum qui minime adesse poterant, postque totius cleri ingressum, quibusdam sententiis pertractatis, hoc modo prælocutum accepimus :

2. « Ita quidem est ut dicitis, reverentissimi patres : nullus tumultus, nullus accusator improbus, nullus iudex iniquus hoc sanctum concilium agitare debet. Servetur unicuique personæ suus locus, debita reverentia ; nullusque aut se aut alium præjudicio gravari putet, cum sit libera facultas, et proponendi, et sciscitandi, et respondendi. Consultationes autem sive deliberationes sic in medio locentur, ut nemo causetur imponi sibi quod nolit, aut eripi quod velit. Sane quoniam me priorem dicere voluistis, dicam quod sentio, in præsentia vestra et cleri nuper admissi³⁸, idque paulo altius repetam, ut res bene digesta melius innotescat. Ego quippe cum inter varios tumultus bellorum pro pace ecclesiæ, cui auctore Deo deservio, totis viribus elaborarem, novi nuntii fama, inauditi sceleris rumore, sic subito turbatus sum, ut etiam in vilibus rebus lingua balbutiret, intellectus hebesceret. Ferebatur quippe illa nobilis urbs Remorum dolo proditoris hostibus patuisse, prædæ ac direptioni cecidisse ; sancta sanctorum armata militum acie polluta fuisse. Horum omnium malorum incentor, auctor, quod sine magno dolore animi referre nequeo, is qui tutari debuerat, Arnulfus episcopus nuntiabatur. Sacerdotalis dignitas hujus causa impetebatur, vixque erat qui nostro ordini non insultaret. Nunc quoniam religionis amore et studio serenissimi regis nostri domni Hugonis congregati sumus, quærendum est,

quomodo tanta infamia carere possimus, et si frater et coepiscopus noster Arnulfus illata crimina diluere quærat³⁹, vel crimen regie majestatis propulsare. Scitis enim omnes nos insimulari probro⁴⁰ infidelitatis et perfidiæ, causa unius. *Si, inquit, justis episcopi utuntur legibus fideiisque suis regibus sunt, cur hominem impurissimum suis legibus non puniunt? Nimirum aliorum flagitia ideo moluntur celare, ut⁴¹ impune liceat eis peccare.* Absit hoc a vestro sanctissimo cœtu ! Absit ut contra divinas et humanas leges quemquam moliamur defendere vel dampnare ! Dicant tantum qui noverunt seriem gestorum, iique⁴² suos exponant casus, qui graves, ut ipsi asserunt, injurias pertulerunt. Tum si qua contradictio fuerit oborta, discussis partibus ex auctoritate canonum judicium promulgetur⁴³. »

3. Tum siguinus : « Non patiar, inquit, discussionem fieri ejus qui dicitur esse majestatis obnoxius⁴⁴, nisi forte convicto supplicii indulgentia promittatur. » Simulque 31 caput Toletani concilii prolatum est ex eadem⁴⁵ re :

Sæpe principes contra quoslibet majestatis obnoxios sacerdotibus negotia sua committunt, et quia sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant regibus fieri iudices, ubi iurejurando supplicii indulgentia promittitur⁴⁶, non ubi discriminis sententia præparetur. Si quis etiam sacerdotum contra hoc commune consultum discussor in alienis periculis extiterit, sit reus effusi sanguinis apud Christum, et apud ecclesiam perdat proprium gradum.

4. « Gravissimum vero est, ait Debertus, ideo te iudicem præbere in alienis negotiis, ut cum reum eonvincis, tu concidas ; cum dijudicas, tu dampnatus abeas⁴⁷. — Si hoc, inquit Herveus episcopus, periculosum est, videte ne sit periculosius iudicia ecclesiastica deinceps a secularibus non expectari. Consequens enim est ad forensia jura nos protrahi, si divinis legibus in aliquo videmur obniti. At quomodo sine iudicio relinquetur, quod commissum esse constiterit ? vel contra principem nostrum causabimur, si quod attingere non audebimus, iudiciaria potestate coercebitur⁴⁸ ? »

5. Bruno episcopus dixit : « Nullum certe vestrum æque turbat tanti discriminis examen. Ego quippe solus ob hunc infelicissimum per ora omnium volito. Ego eum in has miseras præcipitasse videor, qui contra omnium bonorum vota, memetipsum in pignus obsidis dedi, pro spe conservandæ fidei ; tanti⁴⁹ erant apud me regis Lotharii merita, tantumque me carnis affinitas permovebat. Et eum scirem hunc Laudunensis urbis pervasorem, totiusque tyrannicæ factionis fuisse principem, sub obtentu⁵⁰ tamen hujus honoris, ad meliorem statum vitæ attrahere nisus⁵¹ sum, ut qui discordiarum et bellorum incentor ex-

VARIE LECTIONES.

³⁶ Suessionicæ 2. ³⁷ gualterus 1b. 2. ³⁸ amissi 1. constantér, ³⁹ queat corr. quærat 1. queat 1b. ⁴⁰ probro cor. rec. manu probro 2. ⁴¹ an 1? ⁴² sique corr. rec. manu sicque 2. ⁴³ promulgetur 2. ⁴⁴ obnoxius 2. ⁴⁵ eadem corr. exadem 2. ⁴⁶ promittetur. 2. ⁴⁷ habeas 1. ⁴⁸ conceditur edd. ⁴⁹ Tanta corr. eadem manu Tanti 1. ⁵⁰ obtentu 2. ⁵¹ visus 1.

titerat, pacis et karitatis ipse jaceret fundamenta. **A** Attendite pacis principia, attendite hominem mala pro bonis reddentem, homines mihi percaros et ad usum vitæ multum necessarios, id est unicum fratrem meum comitem Gislebertum, meumque consobrinum comitem Guidonem, cum cæteris quorum amicitia gloriabar, sua simulata captivitate veræ captivitati contradidit ⁴⁴. Me pacis sponsorem in mortis discrimine dereliquit; et o impudens audacia hominis, qui mei, immo sui, et totius æcclesiæ homicida, adhuc improba fronte negat quod negari non potest. Certe ex his quæ confitetur, eliciemus ea quæ propalare erubescit. Certe in præsentia regum, in præsentia episcoporum, ante ora cleri et populi, sacramento volens obligatus est, se principibus suis adjumento futurum, consilio et auxilio, **B** secundum suum scire et posse, contra Karolum, itemque inimicis dominorum suorum nec consilium nec auxilium se laturum scienter ad eorum infidelitatem, neque pro præterito aut futuro sacramento se præsens relicturum. Annon erat inimicus Karolus qui regnum pervadere nitebatur? Annon inimici Rotgerus et Mannases, qui clerum et populum ejus in æcclesia ipsius armata militum manu ceperant? Hos ipse ⁴⁵ consecratales et primos amicorum esse fecerat; hos eorum bonis ditaverat qui se elegerant, qui sibi principatum contulerant, quibus sine perjurio auferre nihil poterat, quos necessario juvare debebat nisi in se peccarent. At quid peccaverunt? Fidemne promissam servare quod sibi persuadere nisi sunt? Ignoscite, fratres, si dolor nimius de **C** gravitate sacerdotali aliquid derogavit, et si orationem finire non sinit, quam vestra intelligentia ex præcedentibus ad plenum comprehendit. »

6. Hic Gotesmannus ⁴⁶, Ambianensis æcclesiæ episcopus, subintulit: « Multa venerabilis pater Bruno persecutus ⁴⁶ est, quæ quanto magis fidem dubiis faciunt, tanto magis reum majestatis arguunt, ac sacerdotio indignum revincunt. Sed quia paulo ante de periculosa discussione sermo habitus est, velim nosse, quid pater Bruno inde sentiat. Non est enim æquum nos fieri auctores effundendi sanguinis, qui debemus esse auctores salutis » Et ille: « Sentio, inquit, reverendi Patres, et hoc vos intelligere quod dicitis, et alterum pudori esse quod tacetis. Nam movent vos ⁴⁶ divinæ leges, movet etiam homo affi- **D** nitate carnis ⁴⁷ mihi conjunctissimus, utpote avunculi mei regis Lotharii filius: habeo et rependo karitati vestræ multiplices grates. Sed absit hoc a me, ut amori ⁴⁷ Christi amorem sanguinis præferam, aut ut meo sanguine, quantum in me est, ecclesia Dei polluat. Ergo, agite, discussionem simul et judicium aggrediamur ⁴⁸, nec sanguinis effusionem perhorrescite, cum apud benivolentiam principum juste

petita obtinere non difficile sit. Cum hoc maxime sit pertimescendum, ne dum forte uni personæ parcere volumus, sicut frater et cœpiscopus noster Herveus paulo ante retulit, et eam et omnem æcclesiasticum ordinem sub periculo sanguinis relinquamus. Itaque is presbiter qui urbis portas aperuit, intromittatur si placet, atque gestorum ordinem pandat. » Ab universis dictum est: « Placet. »

7. « Quoniam, » inquit Ratbodus, Noviomensis æcclesiæ episcopus, « a multis nostrorum fratrum audio dici, libellum fidelitatis sub specie cyrographi editum ab Arnulfo, ad dampnationem ejus posse sufficere, quoniamque Lothariensium quosdam contra hanc scripturam fama est disputare, interim de hac re judicium tantorum Patrum experiri velim, quidque de eo sentiendum sit agnoscere. » Sinodus dixit: « Proferatur in medium. » Prolatus est itaque libellus cyrographi ad hunc modum:

8. « Ego Arnulfus, gratia Dei præveniente Remorum archiepiscopus, promitto regibus Francorum, Hugoni et Rotberto, me fidem purissimam servaturum, consilium et auxilium, secundum meum scire et posse in omnibus negotiis præbiturum, inimicos eorum nec consilio nec auxilio ad eorum infidelitatem scienter adjuturum. Hæc in conspectu divinæ majestatis, et beatorum spirituum, et totius æcclesiæ assistens promitto, pro bene servatis laturus præmia æternæ benedictionis. Si vero, quod nolo et quod absit, ab his deviavero, omnis benedictio mea convertatur in maledictionem, et fiant dies mei pauci, et episcopatum meum accipiat alter. Recedant a me amici mei, sintque perpetuo inimici. Huic ergo cyrographo a me edito in testimonium benedictionis vel maledictionis meæ subscribo, fratresque et filios meos ut subscribant rogo. Ego Arnulfus archiepiscopus subscripsi ⁴⁸. »

9 Quo perlecto ⁴⁹, Arnulfus Aurelianensis ecclesiæ venerabilis episcopus subjunxit: « Habet, inquam, hæc scriptura maximam vim reprehensionis; habet etiam subtiles defensionis vires, habita ratione personarum. Nam ejus auctor Arnulfus detestabilis est, eo quod ob immensum ambitum affectati honori inauditum sæculo prius monumentum sui detestabile reliquit. Qui vero commentati sunt, rem utilem ac necessariam fecisse visi sunt, ut si aliquando fidem promissam pernegare vellet, scriptura contra se testis existeret, et si deviaret ipse contra suam professionem et subscriptionem veniens, honore se privaret; et ne forte peccans nomine summi pontifici diutius defenderetur, ipse summus pontifex sententiam suæ dampnationis in se dixisse visus est. Sed quia presbiter adest, finem dicendi faciam, ut ipsi locus pateat. » Interim tamen dum presbitero standi locus eligitur, significabat sibi assidentibus, quen-

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ contra dedit *corr.* contradidit 2. ⁴⁵ iste 2. ⁴⁶ godesmanus 2. ⁴⁶ propersecutus 2. persecutus 2b. ⁴⁶ nos *corr.* vos 1. ⁴⁷ carius 1? ⁴⁷ amore 2. ⁴⁸ aggrediantur *corr.* aggrediat 2. ⁴⁸ vocem ex Richero *supplevi.* ⁴⁹ perlecto 2. peracto 2a.

dam episcopum, ex heresi ad fidem catholicam conversum, beato Gregorio similem libellum porrexisset; sed hoc interesse, quod hic Arnulfus malarum causarum rationibus permotus sit, id est^{49*} perfidia et cupiditate, ille autem optimarum⁵⁰, id est fide catholica et amore habendi Deum. Erat vero ibi ita scriptum inter cetera :

10. « Et ideo postquam, comperto divisionis laqueo quo tenebar, diutina mecum deliberatione pertractans, prona et spontanea voluntate ad unitatem sedis apostolicæ divina gratia duce reversus sum; ne⁵⁰ non pura mente sed simulate reversus existimer, spondeo sub ordinis mei casu et anathematis obligatione, atque promitto tibi, et per te sancto Petro apostolorum principi, atque ejus vicario beatissimo Gregorio, vel successoribus ipsius, me nunquam quorumlibet suasionibus, vel quocumque alio modo, ad schisma de quo Redemptoris nostri misericordia liberante ereptus sum, reversurum, sed semper me in unitate sanctæ æcclesiæ catholicæ et communione Romani pontificis per omnia permanere. Unde juratus dico per Deum omnipotentem. et hæc sancta quatuor⁵¹ evangelia quæ in meis manibus teneo, et salutem geniumque Mauricii atque Theodosii dominorum nostrorum rei publicæ gubernatores, me in unitate sicut dixi æcclesiæ, ad quam Deo propitio sum reversus, et communione Romani pontificis semper et sine dubio permanere. Quod si, quod absit, aliqua excusatione vel argumento ab hac me unitate divisero, perjurii reatum incurrens æternæ pœnæ obligatus inveniar, et cum auctore scismatis habeam in futuro sæculo portionem. »

11. Adalgerus : « Scio me, inquit, non magnam habiturum expectationem in dicendo, reverentissimi Patres, cum omnia quæ pro defensione mea dicturus sum, contra me fortasse videantur. Hoc enim et in initio intellexi, cum Dudo, Karoli miles, ut hujus prodicionis auctor existerem, machinatus est; cui cum responderem cur ex tanta massa hominum ego clericus et sacerdos potissimum eligerer, ut seniore et episcopum meum traderem ob causam Karoli ad quem nihil attinebam, primum socordiam et fatuitatem hominum me scire dicebat; meum autem ingenium, prudentiam, animi magnitudinem, miris laudibus extollebat; denique ipsum meum seniore hoc ita velle, sibi que ita præcepisse Cui cum fidem quasi spondissem, non tamen sat tutum fore hoc mecum reputabam, nisi ex ipsius senioris ore non bene credita per memet ipsum sine interprete recognoscerem; ejus amor, ejus imperium me in has præcipitavit miseras. Quærebam tamen ex eo, cujusnam fretus auxilio imperata perficerem, et si^{51*} sibi pertimescendum foret? Qui cum Karolum sibi patrum esse dixisset, Mannasen⁵² quoque et Rotgerum sacramenta quæ voluerit præstitisse,

avunculum suum Rothbertum, Karoli servum, comitem fidissimum fore designavit, cum aliis quibusdam. Et ut hoc factum sub specie honesti tegetur, manus et sacramenta simul Karolo præbui, sed jussu ipsius; claves urbis accepi, sed a manu ipsius; portas aperui, sed illius præcepto. Hæc si quisquam vestrum aliter esse putat, meque indignum cui credatur, credat igni, ferventi aquæ, candenti ferro; faciant fidem tormenta, quibus non sufficiunt mea verba; ipsi hostes mei, quibus nuper invisus esse cæpi, testimonio erunt, cum suo me beneficio vivere comprobabunt; quando vestrum anathema perhorrescens, eorum tunc miseratione gladios Richardi, fratris episcopi, vix evasi, hanc meam confessionem expavescentis. »

12. Ad hæc Odo episcopus Silvanectensis : « Bene nunc, inquit, anathema in memoriam redit. Pater enim Arnulfus hunc nostrum Arnulfum in cyrographo se dampnasse dixit; nos autem quoddam scriptum ab eo in tempore ipso accepimus per manus Guidonis venerabilis episcopi; in quo et confessio sui facti et dampnatio ipsius contineri videbatur; quod in præsentem jubeat recitare sanctitas vestra. » Synodus dixit : « Recitetur. » Recitatum est itaque in hunc modum : « Arnulfus gratia Dei archiepiscopus, commonitorium^{52*} prædonibus Remorum. Quid tibi vis prædonum Remensium scelerata manus? Nichilne te movent pupilli et viduæ lacrimæ? Nec advocatus eorum, velis nolis, Dominus tuus, ipse testis, et iudex, et gravis ultor, cujus iudicium non effugies? Vide quid ante oculos ipsius egeris: sanctam pudicitiam virginum non erubuisti; matronas etiam barbaris verendas nudas reliquisti; orphanum et pupillum non respexisti. Parum tibi hoc; accessisti ad templum matris Dei, cunctis mortalibus reverendum. Ejus atrium perfregisti, polluisti, violasti. Quod oculi ibi viderunt, concupiisti⁵³. Quod manus attractare^{53*} potuerunt, rapuisti. Et nos quidem contra divinum ac humanum jus misericordia abutentes, quod cibi et potus abstulisti, non indulgemus, sed propter impia tempora non exigimus. Exigimus autem reliqua omnia quæ pollutis manibus pervasisti, ac retines. Redde ergo, aut sententiam damnationis in pervasores rerum ecclesiasticarum a sacris canonibus promulgatam, eamque⁵⁴ in te latam multotiensque ferendam excipe : *ANATHEMA IN PREDONES*⁵⁴ *Auctoritate omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti, interveniente et adjuvante beata Maria semper virgine, auctoritate quoque ac potestate apostolis tradita nobisque relicta excommunicamus, anathematizamus, maledicimus, dampnamus, et a liminibus sanctæ matris æcclesiæ separamus vos Remensium prædonum auctores, factores, cooperatores, fautores a propriis dominis rerum suarum sub nomine emptionis abalienatores. Obtene-*

VARLÆ LECTIONES

^{49*}... id 2. ⁵⁰ opt, corr. obt. 2. ^{50*} nec 1. ⁵¹ quattuor 2. ^{51*} deest 1 manassem 2. ^{52*} commonitorium 2. ⁵³ concupiisti 1. concupivisisti 2, ^{53*} attractare 2. ⁵⁴ eam 1. ^{54*} a. i. p. desunt 2.

brescant oculi vestri qui concupiverunt, arescant manus quæ rapuerunt, [debilitentur omnia membra quæ adjuverunt ⁵⁵]. Semper laboretis, nec requiem inveniat, fructumque laboris vestri privemini; formidetis et paveatis a facie persequentis, et non persequentis hostis, ut tabescendo deficiatis. Sit portio vestra cum Juda traditore Domini in terra mortis et tenebrarum, donec corda vestra ad plenum satisfactionem convertantur. Hic autem sit modus plenæ satisfactionis, ut omnia injuste ablata, præter cibum et potum, propriis dominis ex integro restituatis, coramque Remensi ecclesia penitendo humiliemini, qui sanctam Remensem ecclesiam reveriti non estis; nec ⁵⁶ cessent a vobis hæ maledictiones scelerum vestrorum persecutrices, quamdiu permanebitis in peccato pervasionis. Amen. Fiat. Fiat. »

13. Quo perlecto, Gualterius Augustiunensis æcclesiæ episcopus: « Quidnam ⁵⁶, inquit, hoc portentum est? Satisne sanæ mentis est hic episcopus, qui pro jactura villissimæ suppellectis ⁵⁷ reos dampnat super sui autem et cleri et populi captivitate tacet? Pro pauperum tuguriis forte magis carie ⁵⁷ quam viruentibus anathematizat, et pro templo Dei per orbem terrarum famosissimo nihil dicit? Nempe omnis terrena creatura homine vilior est, et omne manufactum ædificium templo Dei vilius. Sed quia ⁵⁸ forte Apostolus dicit: *Si esurierit inimicus tuus, cica illum; si sitit, potum da illi (Rom. xii, 20)*, tamquam pietate usus prædonibus cibum et potum indulget, attamen ab auro et argento deterret. Quid hoc ad pauperes Christi? Certe ii aurum et argentum non perdiderunt, quia non habuerunt; sed cibum et potum, quem ad usum vitæ non sine magno labore acquisiverunt. Ecce audistis, fratres, argumentum perditæ hominis, pauperum necatoris, prædonum nutritoris. Intellexistis quia ad hoc voluit capi, ut sua simulata captivitas veram nobilium efficeret captivitatem. Ideo sacrilegos a communione non arcet, quia se auctorem sacrilegii esse cognoscit. Nec sic ⁵⁹ tamen evadit, dum auctores, inventores, factores, cooperatores, fautoresque simul permiscet. Ipse enim auctor, cujus consilio et imperio proditio facta est; ipse factor et cooperatores, ut per quemdam sapientem dicitur: *Comites illi tui, manus erant tuæ; ipse fautor, qui usque in præsens tacendo consensit, et, ut fama est, magnis insuper beneficiis cumulavit. Tendit materia hæc in immensum; sed contrabo sermonem qua possum breviate, ne videar quasi criminales dictare.* »

14. Guido episcopus: « Si in propriis conscriptionibus, ubi cavere sibi potuit Arnulfus, ita lesus est, quomodo in proxima synodo Silvanectis habita dampnatus non est? Conveneramus quippe in unum nos omnes qui hic adsumus Remorum diocesanei, conquestum sanctam Remensem æcclesiam, nostrarum omnium matrem, desolatum iri. Metropolitanus

A noster cum clero et populo teneri ab hostibus prædicabatur. Rumor tamen ab eo factæ proditionis frequens erat. Itaque nostrorum conprovincialium communi consultu statuimus anathema in reos, quod nullus aliquo modo se occultans subterfugere posset. Ejus exemplar ⁶⁰, si placet, proferatur. » Prolatumque est in hunc modum:

« ORATIO INVECTIVA EPISCOPORUM REMENSIS DIOCESEOS VICE DECRETI HABITA SILVANECTIS.

« Quousque se extendet effrenata licentia vestra, alterius proditoris Judæe satellites? Ad quem finem scelerum progredietur incepta audacia vestri ducis? ducis dicimus Adalgeri presbiteri, qui nomen sacerdotalis dignitatis suo nomine polluit. Te igitur interpellamus, funeste presbiter; quid tibi visum est post illa cruenta arma, quibus te Lauduni exercuisti, ut iterum vilis apostata factus. Arnulfum Remorum archiepiscopum traderes, cum ante eum velut fidsimus custos cubares, conviva assiduus esses, consilia disponeres, sacrosancta administrares? Num rigorem æcclesiasticæ severitatis, vel iudicium omnipotentis Dei effugere te putasti? Urbis portas aperuisti, hostes introduxisti, venerabile templum matris Dei atque ipsis barbaris reverendum, velut hostium castra oppugnasti. Num etiam vos prædonum maxima portio, qui æcclesiæ ingentibus beneficiis eratis obligati, qui dicitis: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*, qui signa militaria, loricati et galeati, cum scutis et lanceis ante aram beatæ Dei Genitricis intulistis; qui pollutis manibus pastorem cum clero et populo intra sancta sanctorum comprehendistis, custodiæ distribuistis, carceri mancipastis, et adhuc retinetis; num inquam vos divina jura effugietis? Vos quoque, quorum dolo et fraude, consilio et auxilio, tantum scelus factum est, cum his ⁶¹ qui principes tanti facinoris fuerunt consociandi estis, ut pœnam peccati simul feratis, qui in ⁶² causa peccati simul conspirastis, honaque civium Remensium prædones impiissimi velut sub hasta distraxistis. Nec etiam vos abesse debetis, qui in Adalberonem Laudunensem episcopum non minus levia perfecistis; et ut pullulantem ⁶³ heresim rescindamus, quæ dictitat omnia licere Karolo etiam in sacris locis, Remensem simul ac Laudunensem æcclesiam, utramque sacrilegio quamvis dissimili pollutam, a sacris removemus officiis, donec legitime reconcilietur utraque. Et ne quis nos talibus monstris hominum favere, talibus negotiis assensum præbituros putet, sed pro fide qua vivimus omnibus expositos periculis, sententiam nostram ita confirmamus, stabilimus, corroboramus: ANATHEMA IN REOS. Auctoritate omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, interveniente et adjuvante beata Maria semper virgine cum omnibus sanctis, auctoritate quoque ac potestate apostolis tradita nobisque relicta, excommunicamus, anathematiza-

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ Hæc desunt 1, ⁵⁶ ne 1. ⁵⁶ quodnam 2. ⁵⁶ supp. 2. ⁵⁷ glosa id est putredine 1. in margine ipso vocabulo eraso carie 2. ⁵⁸ f. q. 2. ⁵⁹ deest 1. ⁶⁰ exe 1. ⁶¹ iis corr. his 2. ⁶² deest 1. ⁶³ polul. 2.

mus, dampnamus, et a liminibus, sanctæ matris A
 æcclesiæ separemus, Adelgerum presbiterum, dia-
 boli membrum, episcopi cleri et totius populi Re-
 mensis traditorem; eos quoque qui hujus traditionis
 extiterunt inventores, auctores, factores, coopera-
 tores, fautores, civiumque depopulatores et a pro-
 priis dominis rerum suarum sub nomine emptionis
 abalienatores. His adjungimus Laudunensis episcopii
 pervasores, ac ipsius episcopi gravissimos tortores.
 Fiat illis sicut Scriptura dicit: *Qui dixerunt: Heredi-
 tate possideamus sanctuarium Dei, Deus meus, pone
 illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.
 Sicut ignis qui comburit silvam, et sicut flamma com-
 burens montes, ita persequeris eos in tempestate tua,
 et in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum igno-
 minia, et quærent nomen tuum, Domine. Erubescant B
 et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur
 et pereant. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus,
 tu solus altissimus in omni terra (Psal. LXXXII, 13-19).*
 Et quia pupillum et viduam non miserati sunt, neque
 templa Dei reveriti, dominiumque æcclesiarum sibi
 usurpaverunt, fiant filii eorum orphani et uxores vi-
 duc; scrutetur fœnerator omnem substantiam ipso-
 rum, et diripiant alieni labores illorum. Nutantes
 transferantur filii eorum, et mendicent, ejiciantur de
 habitationibus⁶⁴ suis. Fiant dies eorum pauci, et
 principatum eorum accipiat alius. Et duplici con-
 tricione contere eos, Domine Deus noster, nisi resi-
 piscant et æcclesiæ catholicæ fructuosa pœnitentia
 satisfaciant. Amen. Fiat. Fiat. »

15. Siguinus archiepiscopus: « Pervenit hoc scri-
 ptum ad notitiam Arnulfi? » — Dictum est perve-
 nisse. — Subjunxit: « Suspendit se post ab⁶⁵ eorum
 communione quos justissime damnatos accepit? —
 Immo, inquit, eos omni fidelium communione
 dignos habuit. — Ego, inquit, non satis admirari
 queo super ejus⁶⁶ audacia. Primum ipse prædo-
 nes suos a communione removit eisque modum
 dampnationis præscripsit, ut omnia injuste ablata
 restituerent⁶⁷, coramque Remensi æcclesia humilia-
 rentur, qui sanctam Remensem æcclesiam reveriti
 non essent; et sicut paulo ante a quibusdam fratri-
 bus mihi relatum est, restitutio amissarum rerum
 aut vix ulla facta est aut nulla; pœnitentia autem
 a nullo publice suscepta, ob facinus publice admis-
 sum. Occulte autem qui potuit, cum scriptum sit: D
*Qui publice peccat publice pœniteat; vel quomodo
 pro vili supellectile⁶⁸ reos dampnavit, sicut frater
 et coepiscopus noster Gualterius paulo ante retulit,
 pro violata ecclesia a communione nullum removit?
 An vile putavit esse crimen, quod divinæ leges
 per se totum ulcisci posse non putant, nisi ab hu-
 mana jura transfundant? Sic enim scriptum est in
 Toletano⁶⁹ concilio capitulo 10: *Nul teneantur
 oventu necessitudinis, qui dominicis se defendendos**

*commiserunt claustris. Si quis autem hoc decretum
 violare temptaverit, et ecclesiasticæ excommunicationi
 subiaceat, et severitatis regis ferietur sententia.*
 Ecce hic plane dicitur, quod ab episcopis excom-
 municandi sint hi sacrilegi, et a rege digna pro
 meritis pœna animadvertendi. Sed quis episcopus
 absolvere potest, nisi pœnitentem⁷⁰ et digna satis-
 factione veniam postulantem? At hi quando satisfe-
 crunt ut absolvi possent, cum hominem revera
 captum abire liberum siverint? Sed esto, Arnulfus
 eos absolverit.; cur ergo clericus ejus Rainer⁷¹ vi-
 cedomini filius retentus est? Si per vim factum est,
 et Arnulfo invito, in crimine sacrilegii permanentes,
 etiam ab idoneo episcopo absolvi non potuerunt.
 Si autem eo consentiente, obligationem pro absolu-
 tione ab obligato acceperunt. Item esto; Arnulfus
 eos absolverit. Quomodo id sine suorum clericorum
 præsentia potuit? At eos non interfuisse constan-
 dum absolverentur. Interfuerunt autem dum obli-
 garentur. Irrita igitur habenda est, quæ sollempnis
 debuit esse, si in abditis absolutio facta est. Scri-
 ptum quippe est in concilio Carthagini capitulo 23,
 ut episcopus nullius causam audiat absque præsen-
 tia clericorum suorum, alioquin irrita erit sententia
 episcopi, nisi clericorum præsentia confirmetur. Et
 quia scriptum est: *Impius cum in profundum pec-
 catorum venerit, contempnit (Prov. XVIII, 3)*, tanto
 rum scelerum ipse sibi conscius, sacrosancta tra-
 ctare non erubuit, in æcclesia quam fratres et
 coepiscopi nostri Remorum dioceseos nostro con-
 sultu a communione suspenderunt justissimis de cau-
 sis. Quapropter, si placet, capitula canonum super
 his perquirantur, ut nemo causetur, hunc nostro,
 sed sanctorum Patrum dampnatum esse iudicio. »
 Synodus dixit: « Placet, perquirantur. » Perlatæ
 sunt itaque in medium hæ sententiæ:

16. *De dampnatis et ministrare temptantibus ex
 concilio Antiocono capitulo⁷² 4.* Si quis episcopus
 dampnatus a synodo presbiter aut diaconus a suo
 episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro
 contingere, sive episcopus juxta præcedentem con-
 suetudinem, sive presbiter aut diaconus, nullo modo
 liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem aut
 locum habere satisfactionis, sed et communicantes
 ei omnes abjici de æcclesia, et maxime si, postea-
 quam didicerint adversum memeros prolatam
 fuisse sententiam, eisdem communicare temptave-
 rint. *Item: Si quis excommunicatus ante audien-
 tiam communicare præsumpserit, ipse in se dam-
 pnationem protulit. Ex concilio Carthagini, cap. 29.*
 Item placuit universo concilio, ut qui excommuni-
 catus fuerit pro suo neglectu, sive episcopus sive
 quilibet clericus, et tempore excommunicationis
 suæ ante audientiam communionem præsumpserit,
 ipse in se dampnationis iudicetur protulisse senten-
 tiam. *Ex concilio Cartagini, cap. 7³ 13.* Ut episcopus
 qui contra suam professionem in concilio habitam
 venerit, deponatur. Si quis contra professionem vel
 subscriptionem suam venerit in aliquo, ipse se ho-
 nore privabit.

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁴ de h. desunt 1. ⁶⁵ hab 1. ⁶⁶ hujus 2. ⁶⁷ restituerant 2. ⁶⁸ sup. 2. ⁶⁹ toletanio 2. ⁷⁰ pœnitentia 2.
⁷¹ reineri 2. ⁷² kapitulo 3. ⁷³ deest 1.

17. Arnulfus episcopus dixit: «Quamvis hæc ita se habeant, reverentissimi⁷⁴ Patres, certumque sit hunc Arnulfum omnium Patrum concordibus dampnari sententiis, tamen ne in invidiam adducamur, admoveantur⁷⁵ si qui sunt studiosi ejus defensionis, habeantque locum contradicendi, suumque Arnulfum quomodolibet defensandi. Sitque hoc nostrum edictum sub disciplina æcclesiastica, ita ut nullus deinceps excusandi pateat locus. Excuset nunc, qui eum justas putat habere causas. Hic clerus ipsius adest; hic abbatesscientia et eloquentia non ignobiles. Erigant jacentem, attollant humiliatum; et si injuste dejectum existimant, qua justitia reformari debeat edoceant. Non enim in ruina fratris et consacerdotis nostri lætari nobis fas est, nec quisquam injuriam⁷⁶ sui docet, si ea quæ contra Arnulfum dicta vel facta sunt veracibus cognoverit refelli assertionibus.»

18. Siguinus archiepiscopus dixit: «Sicut frater et coepiscopus noster venerabilis Arnulfus peroravit, auctoritate Dei Patris omnipotentis et Filii et Spiritus sancti, adjuvante beata Maria semper virgine cum omnibus sanctis, auctoritate quoque hujus sacri conventus, præcipimus ut nemo in hac synodo silentio tegat quæ pro defensione Arnulfi putaverit esse idonea, vel si ea quæ circa ipsum facta sunt reprehensione digna existimat. Nec deinceps alicui licentia⁷⁷ pateat refricandi aut remordendi, quod hoc sacrosanctum⁷⁸ concilium decreverit, qui se nunc defensionis subduxerit, cum utique et ex tanto tempore excurrere⁷⁹ potuerit, et nunc ei omnis copia dicendi adsit. Sed nec occasione insidiarum sibi quisquam blandiatur, cum sciamus principes nostros omnibus licentiam absque injuria veniendi et causas proprias exponendi quæ vellent concessisse. Sit, accusatoribus sive obtrectatoribus tam præsentibus quam futuris, vel contra Arnulfum, vel contra nos, testis conscientia præsens, qua in extremo examine quisque dijudicandus est; sit nobis judicantibus præsens forma Christi in ultimo judicio⁸⁰ judicantis; habeant defensores exemplar misericordiæ, qua misericordibus miserendum est.»

19. Hic cum ab universis Patribus pronuntiatum esset: «Placet, placet, hoc edictum Patris Siguini!» stupor se quam plurimis infudit, qui pertinaci episcoporum sententia Arnulfum dampnandum fore putabant. Quosdam autem spes defedendi in magnam animi alacritatem perduxit. Et suæ quidem æcclesiæ filii accusare volebant pudore permoti; defendere autem minime præsumebant, conscientia simul et anathemate devincti. Sed aderant acerrimi defensores, scientia et eloquentia insignes, Johannes scolasticus Autisioderensis, Romulfus abbas Senonensis, Abbo rector cœnobii Floriacensis, igno-

rantia præteritorum gestorum pressi, et anathemate ad dicendum provocati,

Facto itaque silentio, diversarum partium multiplicia librorum volumina subito apparuerunt. Multa denique in medium prolata, multa inter considentes⁸¹ collata, ingens spectaculum præbuerunt; in primisque Stephani archiepiscopi et trium conciliorum epistola ad Damasum perlecta est; itemque Damasi responsio continuata in hunc modum:

20⁸². Quod⁸³ episcoporum et summorum negotiorum ecclesiasticorum causæ semper ad sedem apostolicam sint referendæ. Domino beatissimo et apostolico culmine sublimato sancto Patri patrum Damaso, papæ et summo omnium præsulum pontifici, Stephanus archiepiscopus concilii Mauritanie et universi episcopi de tribus conciliis Africanæ provincie. Notum vestræ facimus beatitudini, quod quidam fratres in confinio nobis positi, quosdam fratres nostros, venerabiles videlicet episcopos, vobis inconsultis⁸⁴ proprio dejicere moliantur gradu; cum vestræ sedi episcoporum judicia⁸⁵ et summorum finem ecclesiasticorum negotiorum, in honore beatissimi Petri, Patrum decreta omnium cunctam reservare⁸⁶ sententiam, inquirendi reverentia, de Dei rebus, quas omni cura et sollicitudine observare debemus. Maxime vero debent ab ipso præsulum examinari vertice apostolico, cujus vetusta sollicitudo est tam mala dampnare, quam relevare laudanda. Antiquis enim regulis censitum est, ut quicquid horum quamvis in remotis vel in longinquo positus ageretur provinciis, non prius tractandum vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almæ sedis vestræ fuisset deductum, ut ejus auctoritate juxta quod fuisset pronuntiatum firmaretur, et reliqua multociens, talia et his similia quæ super his constituta sunt. Quibus si illicite factum est, ut semper vestræ sedi consuetudo fuit, festinanter occurrere, et pro his viriliter ut patet pro filiis certantes state. Sicut bene ad Jesum illum Sidrach⁸⁷ dictum est: *Usque ad mortem certa pro veritate, et semper Dominus Deus tuus pugnabit pro te* (Eccli. iv, 33). Accipere enim personam impii, non est bonum, ut declines a veritate judicii. Si⁸⁸ minus illicita sunt hæc, pateat nobis talis omnis licentia, beatissime Pater, aut si liceat, hos vel aliquos etiam minorum graduum clericos, nisi canonice tempore legitimo vocatos, aut sine legitimis accusatoribus aut absque veris et innocentibus testibus, vel nisi manifeste canonice convictos aut sponte confessos, vel a suis sedibus ejectos, aut suis rebus expoliatos vocare ad synodum vel dampnare; quia legimus eos non posse canonice ad synodum⁸⁹ ante suam diu tenendam et gubernandam juribus scilicet pleniter resumptis restitutionem vocari⁹⁰ [suisque omnibus sibi legaliter restitutis integerrime⁹¹] aut⁹² ut veniant ad synodum nisi sponte voluerint imperare; et reliqua.

21. Item epistola Damasi ad eundem Stephanum et ad concilia Africæ, quod episcoporum judicia et majores causæ non aliter quam auctoritate⁹³ sedis apostolicæ sint terminandæ. Damasus servus servorum Dei atque per gratiam ejus episcopus sanctæ catholicæ æcclesiæ urbis Romæ, Stephano archiepiscopo concilii Mauritanie, et universis episcopis Africanæ provinciæ. Lectis fraternitatis vestræ litteris, primo gratias ago, quod tantorum fratrum merui benedictione frui; deinde quod circa fratres sollicitos, vos repperi, et cum eis crucem Domini

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ reverendissimi 1? ⁷⁵ admoneantur 2. ⁷⁶ in i. 2. ⁷⁷ scientia 2. ⁷⁸ sacrosancto 1. ⁷⁹ occurrere 2. ⁸⁰ judicio 2. ⁸¹ consedentes 2. ⁸² divisio non nisi post referendæ legitur in 2. ⁸³ Quid 2? ⁸⁴ i. a. p. 2. ⁸⁵ judicia 2, sapius. ⁸⁶ i. e. reservarunt. ⁸⁷ sirach 2. ⁸⁸ sin 2. ⁸⁹ s. vocari a. 2. ⁹⁰ deest 2. ⁹¹ desunt 1. ⁹² i. et sit imperare ut v. ad s. n. sp. v. et rel. 2. ⁹³ corr. ex aucter. 2.

deferre qui ait: *Qui vult venire post me, abneget semet ipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Matth. xvi, 24*), et reliqua ad hunc modum pertinentia. Igitur quoniam præsenti oportune gestorum consultatione apostolicis vestra beatitudo visceribus commota, nos orata⁹⁴ est tuitionem fratrum apostolica impendere auctoritate et eorum injuriis subvenire, dum constet vos eadem cum Apostolo compassibiliter⁹⁵ dicere: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor. xi, 19*)? satagentes, ne aliquis de his qui nobis crediti sunt, a sævis bestiis laceretur aut capiatur; pro qua re oportet juxta vestram prudentem commonitionem, magis autem secundum Domini divinam præceptionem, nos qui supra domum ejus, hoc est universalem catholicam æcclesiam, episcopale suscepimus ministerium, sollicite vigilare, ut ne quid de sacris ejus muneribus, id est apostolici juris, apostolorumque successoribus atque ministris, quisquam nobis dormitantibus valeat supprimi atque injuste nobisque inconsultis dampnari; — scitis, fratres karissimi, firmamentum a Deo fixum et immobile, atque titulum lucidissimum suorum sacerdotum, id est omnium episcoporum, apostolicam sedem esse constitutam, et verticem æcclesiarum. Tu es enim, sicut divinum pronuntiat veraciter verbum, Petrus, et super firmamentum tuum æcclesiæ columnæ, qui episcopi intelliguntur, confirmatæ sunt; tibi et claves regni cælorum commisi⁹⁶, atque ligare et solvere potestatem quæ in cælis sunt et quæ in terris promulgavi. Tu profanatorum hominum et membrorum meorum maximeque meorum discipulorum existis ut princeps et doctor orthodoxæ et immaculatæ fidei; cujus vice hodie gratia Dei legatione pro Christo fungimur, et omnes hujus sanctæ sedis præsules ejus vicem gesserunt, gerunt, et gerent. Ideo omnia quæ innotuistis, non licere mandarem, nisi vos tam pleniter instructos esse scirem, quod cuncta super quibus consulitis illicita esse non dubitetis. Discutere namque episcopose summorum æcclesiasticorum causas negotiorum metropolitanos, una cum omnibus suis comprovincialibus, ita ut nemo ex eis desit, et omnes in singulorum concordent negotiis, licet; sed definire eorum atque æcclesiarum summas quærelas causarum, vel dampnare episcopos, absque hujus sanctæ sedis auctoritate minime licet; quam omnes appellare, si necesse fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam, ut nostis, synodum sine ejus auctoritate fieri non est catholicum, nec episcopus⁹⁷ nisi in legitima synodo et suo tempore apostolica vocatione congregata, definite dampnari potest; neque ulla umquam concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. Accusatores autem clericorum et testes, super quibus rogitastis, absque ulla infamia aut suspicione⁹⁸ vel manifesta mascula et veræ fidei pleniter instructi esse debent; et tales, quales ad sacerdotium eligere divina jubet auctoritas. Quoniam sacerdotes, ut antiqua tradit auctoritas, criminari non possunt, nec in eos testificari, qui ad eundem non debent nec possunt provehi honorem. Vocatio enim ad synodum juxta decreta Patrum canonica ejus qui impelitur⁹⁹, tam sua præsentia quam et scriptis atque apocrisiariis, per spacium fieri debet congruum atque canonicum; quia nisi canonicè vocatus fuerit suo tempore et canonica ordinatione, licet venerit ad conventum quacumque necessitate, nisi sponte voluerit, nullatenus suis respondebit insidiatoribus; quoniam nec sæculi leges hoc permittunt fieri, quanto magis divinæ? De ejectis vero atque suis rebus expoliatis

nihil vobis verius significare queo, quam sancti Patres definierunt, et nostri prædecessores apostolica auctoritate roboraverunt. Ita enim hæc se habent. Episcopos ejectos, atque suis rebus expoliatos, æcclesias proprias primo recipere, et sua omnia eis legaliter reddi, sancti canones decreverunt; et postea si quis eos accusare vellet, æquo periculo facere sanciverunt; iudices esse¹⁰⁰ decernentes episcopos, recte sapientes, et juste volentes ad tempus; diuque illis resumptis juribus¹⁰¹ et suis potestative fruendis rebus, amicisque et Dei servis sapientibus consulentibus viris in ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum, qui oppressi videbantur; et reliqua ad hunc ordinem pertinentia, quæ prolixitatem vitantes hic non iuseruimus, quia his sufficere credimus. Si quis autem his non est contentus, legat ea et saciabitur. Scimus enim homines inermes non posse cum armatis rite pugnare. Sic nec illi qui ejecti, vel suis bonis sunt expoliati, cum illis qui in suo stant statu, et suis fruuntur amicis atque bonis, litigari rite possunt. Nec sæculi quoque leges hæc sæcularibus fieri permittunt; sed prius ejectos vel oppressos aut expoliatos cum suis omnibus restitui jubent, et postea suo tempore, sicut lex eorum continet, ad placita venire præcipiunt; nec ulla carceris custodia appellentem arceri permittunt. Docent enim ex parte, sicut nostis, terrena, quæ sunt cælestia. Accusatores vero et accusationes, quas sæculi leges non adsciscunt, nullatenus sunt in horum admittendæ causis; quia omne quod irreprehensibile¹⁰² est, catholica defendit æcclesia, et hoc a majoribus definitum esse, propter pravorum hominum insidias, non dubitatur. Decet enim Domini sacerdotes fratrum causas pie tractare, et venerabiliter intendere¹⁰³ atque eorum judicia super sacrificia ordinare, ne proterve aut tyrannica dominatione, ut de quibusdam refertur, sed caritative pro Deo et fraterno amore cuncta peragere, et quod sibi quis fieri juxta Dominicam vocem non vult, alii inferre non præsumat; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (*Matth. vii, 2*). Ea vero quæ apostolorum prædicatione et Patrum institutione percepimus, semper tenere debemus, ne aliqua nova cudere, aut ad noxam fratrum semper intendere videamur. Sed alterutrum onera portemus, ut juxta Apostolum legem Domini adimplere valeamus (*Galat. vi, 2*). Tempus enim congruum prævideri oportet, quando unuscujusque accusatæ personæ causa rectissime in medium producat, quatinus gravitatem ejus, et consonantiam quæ contra Patrum decreta, vel synodum¹⁰⁴ confessionem prodi minime cognoscatur, quam ordinabiliter omnes¹⁰⁵ intendant, ut ad eam in omnibus rationabiliter respondeant, et juste se velle manifeste ostendant. Nullus autem introducatur personam; sed accusatores et accusati æqua audiantur ratione juxta quod gestorum ordo exigit. Accusatores vero et iudices non idem sint, sed per se accusatores, per se iudices, per se testes, per se accusati, unusquisque in suo ordinabiliter ordine. Nam inscriptio primo semper fiat, ut talionem calumniator recipiat, quia ante inscriptionem nemo debet judicari vel dampnari, cum et sæculi leges hæc eadem retineant; de quibus omnibus vera semper fiat æquitas, quatinus accusationis et iudicii ac testimonii mercedem per veritatem gestorum consequi valeant. Scriptum est enim: *Abominatio Domino labia mendacia* (*Prov. xii, 22*); et: *Testem fallacem proferentem mendacia, et seminantem inter fratres scandala atque litigia* (*Ibid. vi, 19*); ipso

VARIE LECTIONES.

⁹⁴ h adjectum in 2. ⁹⁵ cump. 1. ⁹⁶ commisi 1? ⁹⁷ episcopos 2? ⁹⁸ suspicione 2. ⁹⁹ imp. 2. ¹⁰⁰ Judicetur 1? ¹⁰¹ viribus 1. ¹⁰² in manu recentiori 2. ¹⁰³ attendere 2. ¹⁰⁴ ita 1. 2. ¹⁰⁵ o. i. ut ed. e. i. o. r. desunt. 1.

monente atque dicente : *Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum : non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis, non considerabis personam pauperis, nec honores vultum potentis, juste judica proximo tuo (Levit. xix, 13-15) ; et : Quod tibi non vis fieri alteri ne facias (Tob. iv, 16), et reliqua maxime. Et præceptum habentes apostolicum, attendere nobis ipsis et gregi, in quo nos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Dei æcclesiam, quam adquisivit per sanguinem suum proprium (Act. xx, 28), convenit ¹⁰⁶. Attendite lupos, attendite malos operarios, qui perversa faciunt et adversa locuntur, ut detrahere semper discipulos Domini et infamare queant. Quos corrigere vos et omnes Domini sacerdotes summo studio oportet, quia pejus malum non est, quam ut cives civibus invideant, et sacerdotes vel clerici sacerdotibus vel pontificibus insidiantur. Testante etiam veritatis voce : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei (Zach. ii, 8) ; et : Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collum ejus et demergatur in profundum maris (Matth. xviii, 6) ; et item : Beatus qui non fuerit scandalizatus in me (Matth. xi, 6). Ille procul dubio scandalizatus est in Dominum ¹⁰⁷, qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem : Et multa talia, quæ hic non inseruntur, ne nimis proluxa efficiatur epistola. Monentes quoque instruere debetis memoratos vicinos vestros ut a talibus se subtrahant, et quæ illicite circa præfixos fratres egerunt, cito corrigant. Et quos nobis inconsultis leserunt, nobis inconsultis plena satisfactione sanent, et cito sibi eos reconcilient, si noluerint apostolicæ sedis suscipere censuram. Nam si quid fortasse in eis aut contra eos emergerat, nostrum fuerat expectandum examen, ut nostra, ut semper huic sedi fuit concessum privilegium, aut condempnarentur auctoritate, aut fulcissentur auxilio. Neque enim suo pro libitu nostra debuerant jura pervadere absque apostolicæ sedis dispositione mandante. A talibus deinceps omnes se abstineant sacerdotes, qui noluerint ab apostolicæ petra, super quam Christus, ut prædictum est, universalem construxit æcclesiam, cui episcoporum summa judicia atque majorum causas ¹⁰⁸, sicut paulo superius memoratum est, reservatæ sunt, soliditate atque sacerdotali honore secludi. Induciæ enim accusatis in criminalibus episcopis sex mensium, vel eo amplius si necesse fuerit, concedendæ sunt ; quoniam et laicis hoc permissum, nullus secularibus imbutus disciplinis ignorat ; quanto magis sacerdotibus, qui superiores esse eis non dubitantur ? Habetur quoque in decretis Patrum sancitum, non fore canonicum quemquam sacerdotem ¹⁰⁹ judicare vel dampnare, antequam accusatores canonicè examinatos præsentés habeat locumque defendendi accipiat, id est ¹¹⁰ inducias ecclesiasticas ad abluenda crimina et cætera ; nec extra propriam flat provinciam primo discussionis accusatio sine apostolica præceptione, cui in omnibus causis debetur reverentia custodiri ; quoniam et antiqua docet hoc Patrum regula, in qua et imperialia pariter statuta concinunt. « Criminum, inquiunt, discussio ibi agitanda est, ubi crimen admissum est ; nam aliubi criminum reus prohibetur audiri, et alibi in canonicis præcipitur, quæcunque negotia in suis locis ubi orta sunt finienda, » et reliqua. Talia et his similia, salva tamen in omnibus apostolica auctoritate, ut nihil in his diffiniatur, priusquam ei placere cognoscatur, qua omnes suffultos esse oportet. Et si quid eis grave intolerandumque acciderit, ejus est semper expectanda censura. Neque enim proterve aut stimulo suæ cogitationis impulsus, ut sæpe**

A actum agnovimus, detrahere aut accusare præsumat quemquam sacerdotum ; quia injuria eorum ad Christum pertinet, cujus vice legatione pro populo Christi sanguine redempto funguntur. Causas enim eorum, quia Dei causæ sunt, ejus esse judicio reservandas, qui valet corpus occidere et animam mittere in gehennam, qui dicit ; *Mihi vindictam, et ego retribuam (Rom. xii, 19) ;* apud quem conscientia nuda est, cui non absconduntur occulta. Instruendi etiam omnes sunt, quoniam per nos illis Christus intonuit non esse ovium lupi insidias prævidere, sed pastoris. Monet igitur beatus apostolus Paulus, ne de his temere leviterque præsumatur judicium, de quibus nemo potest verius vel melius judicare quam Deus : *Tu autem, inquit, quare judicas fratrem tuum ? aut cur spernis eum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei, Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Domino. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddit Deo (Rom. xiv, 10-12).* In hoc ergo non sibi quisquam temerarius ausus usurpet, ut præter quod ad concordiam pertinet, aliud agat, unde unitas æcclesiæ dissiipetur, Non ergo leviter quisquam assentiat in detractioe vel judicatione, aut dampnatione fratrum, maximeque sacerdotum, qui proximiores sunt Deo, et qui proprio ore Christi corpus conficiunt ; quia ob hoc venit ira Dei in filios prevaricatorum, qui Christum in suis persecuntur membris. Nolite fratres, nolite effici participes eorum nec communicetis peccatis talium, aut infructuosis verbis, illorum. Magis autem et redarguite talium cœtus, qui extendere moliantur quasi arcum in fratres linguas suas. Defendite ergo fratres, et omnes monele, ut armentur contra fratrum persecutores. Confidimus autem de vobis meliora et viciniora saluti ; *quia neque mors neque vita, neque angeli neque principatus, neque instantia neque futura, neque fortitudo neque ultitudo, neque profundum neque creatura aliqua, Magistro gentium docente, poterit nos separare a caritate Domini nostri Jesu Christi (Rom. viii, 38, 39),* quæ maxime in sacerdotibus et reliquis perficitur membris ejus. Nolite itaque omittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Ecce enim iudex ante januam assistit, coronas hilariter promittens, his ¹¹¹ qui pro eo fratribus auxilium ferunt, et oppressis succurrunt, atque in caritate conlaborant. Quod si subtraxerit se quis, non placebit Deo, sed cadet ¹¹² ; quia non sublevavit cadentem sed emarcuit. Et post aliquanta : Temere enim judicat, si quis episcopum absque sedis apostolicæ auctoritate condempnat, cum ei, ut paulo superius prælibatum est, hoc specialiter privilegium reservatum sit. Item post aliquanta : Ille procul dubio facit iniquitatem in judicio, qui ea sibi vindicat quæ ei vindicare non licet, ideoque huic sedi concessa sunt, ut ¹¹³ nullus usurpare sine ejus consultu præsumat, qui non vult honore ecclesiastico indignus aut contemptus judicari. Itaque oportet propulsare negligentes, sed ita, ut nocentes non roborentur ; et bonos improhis atque insidiatoribus fratrum resistere, ne, torpore desidie oppressi, taciturnitatis teneamur obnoxii. Itaque qui potest obviare et perturbare perversos et non facit, nihil est aliud quam favere impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare ; et reliqua,

22. Allatus ¹¹⁴ est autem etiam ab Lothariensi regno per manus Ratboni episcopi Noviomensis, in quo hæc continebantur :

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰⁶ c. Et iterum attendere lupos attendere 2. ¹⁰⁷ deum 2. ¹⁰⁸ ita 1. 2. ¹⁰⁹ sacerdotum 2. ¹¹⁰ id 2. item 1? ¹¹¹ promittens is 2. ¹¹² cadit 2. ¹¹³ deest 1. ¹¹⁴ Ablatus corr. oblatus 2.

Ex decretis sancti Clementis papæ de accusatione A episcoporum: Accusandi vel testificandi licentia denegetur, qui Christianæ religionis et nominis dignitatem ¹¹⁵ et suæ legis vel sui propositi normam aut regulariter prohibita neglexerunt. Transgressores enim legis suæ sponte ejusque violatores apostatæ nominantur. Omnis enim apostata refutandus est, et ante reversionem suam non in accusatione aut testimonio suscipiendus.

Ex decretis Stephani papæ: Nullus episcoporum dum suis fuerit rebus expoliatus, aut a sese propria qualibet occasione pulsus debet accusari, aut a quocumque ei potest crimen objici, priusquam integerrime restauratur, et omnia quæ ei ablata quocumque sunt ingenio legibus redintegrentur, et ipse propriæ sedi et pristino statui regulariter reddatur.

Item ejusdem ¹¹⁶: Accusatores et accusationes quas sæculi leges non recipiunt, et antecessores nostri prohibuerunt, et nos submovemus. Nullus enim alienigena, aut accusator episcoporum fiat aut B iudex. Unde et de Loth scriptum est; *Ingressus es ut advena, numquid ut iudices?* (Gen. xix, 9.) Accusator autem eorum nullus sit servus aut libertus, nullaque suspecta aut infamis persona. Repellantur etiam cohabitantes inimicis et omnes laici.

Ex decretis Sixti papæ: Nemo pontificum aliquem suis rebus expoliatum episcopum aut a sede pulsum ¹¹⁷ excommunicare aut judicare præsumat quia non est privilegium, quo expoliari possit jam nudatus.

Ex decretis Julii papæ: Si quis ab hodierna die et deinceps episcopum præter hujus sanctæ sedis sententiam dampnare aut propria sede pellere præsumpserit, sciat se inrecuperabiliter esse dampnatum et proprio carere perpetim honore, eosque qui absque hujus sedis sententia sunt ejecti vel dampnati ¹¹⁸, hujus sanctæ sedis auctoritate scitote pristinam recipere communionem, et in propriis restitui C sedibus.

Item: Nocumenta episcoporum sunt prohibita, ita ut qui talia temptaverint, aut eis nocere præsumpserint, siquidem clerici fuerint, a proprio gradu decendant; si vero monachi aut laici fuerint, anathematizentur.

Ex decretis Symachi papæ: Ordinis dignitate et communione privetur, qui vivo pontifice quolibet modo episcopatum ejus convictus fuerit ambisse vel temptasse, omnesque pariter hujus culpæ reos anathematis pœna duximus plectendos.

Item: Nulli fas est vel velle vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta, nec ejus dispositionis ministerium, quod omnium sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis; nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto ministerio fiat; nec de ejus judicio quisquam D postea curam habeat, quoniam jam dampnatus a sancto ministerio fiat; nec de ejus judicio quisquam propria inobœdientia, atque præsumptione a quocumque esse non dubitatur, quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus, cui sanctæ ecclesiæ commissa fuerit disciplina, quia non solum prælatæ sanctæ ecclesiæ jussionibus parere debuit, sed etiam alios ne ¹¹⁹ præterirent insinuare; sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit præceptis obtemperare apostolicis

Ex decretis Eusebii papæ: Oves ergo quæ pastori suo commissæ fuerunt, eum nec reprehendere nisi a recta fide exorbitaverit debent, nec ullatenus accusare possunt; quia facta pastorum ovium gladio ferienda non sunt, quamquam recte reprehendenda

videantur. Ideo ista dicimus, quia his scriptis vestris repperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, et aliquos ex certa ratione, et idcirco quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos; quos scias nec ad synodum provincialem, nec ad generalem posse vocare, nec in aliquibus judicare, antequam cuncta quæ eis sublata sunt legibus potestati eorum redintegrentur.

Item ex ejusdem: Errorum vestrum corrigite, fratres, et ab omni erroris macula vos custodite. ut purum Deo munus offerre valeatis. Servos Dei nolite persequi; episcopos nolite infamare, neque accusare, quia Deus eos suo judicio voluit reservari.

Ex decretis Adriani papæ: Homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venifici, adulteri, et qui raptum fecerit vel falsum testimonium dixerit, seu qui ad sortilegos magosque cucurrerint, nullatenus ad accusationem vel ad testimonium erunt admittendi. Qui crimen intendit, agnoscendum est si ipse ante non fuit criminosus, quia periculosum est, et admitti non debet rei adversus quemcumque professio.

Ex decretis Fabiani papæ: Similiter statutum est, et nos eadem statuta firmantes statuimus, ut si aliquis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator fuerit, eosque criminari temptaverit, aut conspirator fuerit, ut mox ante examinatum iudicium submotus a clero, curiæ tradatur; cui diebus vitæ suæ deserviat, et infamis absque ulla restitutionis spe permaneat; nec ullus umquam præsumat accusator simul esse et iudex.

Ex decretis Marcelli papæ: Si qui episcoporum expulsi fuerint aut expoliati suis rebus, primo omnia legaliter reddi quæ eis ab inimicis aut a ¹²⁰ persecutoribus ablata sunt, et sedes proprias cum omnibus ad se pertinentibus regulariter congregatis restitui, et postea tempore congruo vocari ad sinodum regulariter congregatam censemus; nec liceat ei, priusquam hæc fiant, de se juxta statuta prædictorum respondere, aut de suis impetitionibus, si se viderit prægravari, reddere rationem. Sed his rite peractis, suisque omnibus libere dispositis, si tum juste videtur, suis respondeat accusatoribus. Et si et necesse fuerit, inducias accipiat non modicas, ut explorare valeat ea quæ objiciuntur ei, ne aliqua delusus fraude, nocenter ruat.

Ex decretis Anacleti papæ: Accusatores, inquit ¹²¹, et testes esse non possunt, qui ante hesternum ¹²² diem aut nudius tertius inimici fuerunt, ne irati nocere cupiant, ne læsi ulcisci se velint. Inoffensus igitur accusatorum et testium affectus querendus est et non suspectus.

Ex decretis Damasi papæ: Qui accusare alium elegerit, præsens per se et non per alium accuset; neque ullus umquam judicetur, antequam legitimos accusatores præsentis habeat, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.

Silverius autem papa de fraudulenta sui comprehensione quærimoniam faciens, inter cætera dixit: Qui talia contra me egerunt, anathematizavi et una cum episcopis apostolica et synodali auctoritate statui, nullum umquam episcoporum ita decipi, hujusmodi vero præsumptorem anathema maranatha ¹²³ fieri in conspectu Dei et sanctorum angelorum.

23. In his omnibus qui defensionem ¹²⁴ Arnulfi studebant, quattuor quædam principaliter ingere-

VARLÆ LECTIONES.

¹¹⁵ dignitate 1. ¹¹⁶ I. ex c. 2. ¹¹⁷ se depulsum 2. ¹¹⁸ dampnanti 2. ¹¹⁹ non corr. ne 2. ¹²⁰ deest 1. ¹²¹ inquit 2. ¹²² esternum rec. manu add. 2. ¹²³ maranata 2. ¹²⁴ defensione 2.

bant¹²⁸; primum ut suæ sedi restitueretur, neque enim spoliatum respondere debere; deinde legitimæ vocationes, et ut Romano pontifici causa significaretur; tum accusatum, accusatores, testes, ac iudices, in magno synodi discernendos¹²⁹: neque sibi aliter ex ratione canonum posse videri causam constare. Quibus omnibus diligenter consideratis, ab altera parte respondebatur, juxta hunc ordinem decretorum omnia pene consummata esse. « Nam ut ab ultimis, inquit, repetamus, accusator ejus ad hanc causam satis idoneus est; quippe nec ante inimicos, nec ad accusandum motu aut præmio adductus, sed tantum zelo religionis permotus, et qui, si eum non cognovisset, eo quo utitur presbiteratu dignus haberi posset. Vocationes autem ejus ad synodum per epistolas canonicas et per apocrisarios non solum sex mensium, sed etiam anni spacia transcendunt. » Addebant præterea sedi suæ minime posse restitui, eo quod etiam restitutus, vocem loquendi non haberet. Sic enim contineri in Africano concilio, titulo 12: « Si clerici intra annum causam suam purgare contempserint, nulla eorum vox postea penitus audiatur. » Et quia captio ejus invidiosa putabatur, neque inusitatum neque alienum a sacris legibus idem repperiebatur. In historia quippe Remensium pontificum scriptum constabat, Hildemannum Belvacensem episcopum, detentum¹²⁷ in monasterio sancti Vedasti, synodum expectasse, eo quod apud imperatorem Ludovicum insimularetur ad Lotharium cæsarem profugere voluisse; Ebonem quoque Remorum archiepiscopum idem molientem per Rothardum¹²⁸ Suessonicum et Erchenradum Parisiorum episcopum, in Vuldensi monasterio pro similibus similia sustinuisse (FLod. H. R. II, 20). Justum ergo videri, ut qui de regiæ majestatis crimine impeditus¹²⁹ vocationi episcoporum non paruerit, judiciaria potestate conventus sit, idque firmari ex Africano concilio titulo 38:

24. Cresconius Villaregiensis episcopus, plebe sua derelicta, Tuburniensem invasit æcclesiam, et usque hodie, commonitus secundum quod statutum fuerat relinquere eandem quam invaserat plebem, contempsit adversus statuta quæ pronunciata fuerant, Confirmata quidem audivimus, sed petimus, secundum quod nobis mandatum est, ut dignemini dare fiduciam, quo necessitate ipsa cogente liberum nobis sit, rectorem provincie secundum statuta gloriosissimorum principum adversus illum adire, ut qui mihi ammonitioni sanctitatis vestræ adquiescere noluit¹³⁰ et emendare illicitum, auctoritate judiciaria protinus excludatur. Aurelius episcopus dixit: Servata forma disciplinæ, non existimabitur appetitus, si vestra caritate modeste conventus, recedere detrectaverit, cum fuerit suo contemptu et contumacia faciente, etiam auctoritate judiciaria conventus.

Item ex eodem concilio, titulo 43. Sunt plerique conspirantes cum plebibus propriis, quas decipiunt, ut dictum est, earum scalpentes aures ad seducendum vitiosæ vitæ homines; vel certe inflati et ab

hoc consortio separati, qui putant propriæ plebæ incubandum, et nonnumquam conventi ad concilium venire detrectant, sua forte ne prodantur flagitia metuentes. Dico, si placet, circa hos non tantum dioceses non esse servandas, verum etiam et de propria ecclesia quæ illis male faverit, omnimodo adnitendum, ut etiam auctoritate publica rejiciantur, atque ab ipsis principalibus cathedris removeantur. Oportet enim, ut qui universis fratribus ac toto concilio inhæserit, non solum sua jure integro, sed et dioceses possideat; at vero qui sibi putant plebes suas sufficere, fraternæ¹³¹ dilectione contempta, non tantum dioceses amittant, sed, ut dixi, etiam propriis publica careant auctoritate ut rebelles.

25. Ad Romanum autem pontificem causam perlatam fuisse dicebant exemplaribus in hunc modum prolatis¹³²: « Beatissimo papæ JOHANNI, HUGO gratia Dei Francorum rex. Novis atque inusitatis rebus permoti, summo studio summaque cura vestra consilia expetenda decrevimus, quippe cum sciamus vos omne tempus in humanis ac divinis studiis exegisse. Considerate ergo quæ facta sunt, et faciendæ præscribite, ut et sacris legibus suis honor reddatur, et regalis potestas non annulletur. Arnulfus, regis Lotharii ut dicunt filius, post graves inimicitias ac scelera quæ in nos regnumque nostrum exercuit, loco parentis adoptatus est a nobis, ac metropoli Remorum gratis donatus, jusjurandum præbuit, quod contra præterita et futura valeret sacramenta. Libellum fidelitatis sub nomine cyrographi conscripsit, recitavit, corroboravit, corroborarique fecit. Milites ac omnes cives jurare coegit, ut in nostra persisterent fide, si ipse aliquando in potestatem hostium deveniret. Contra hæc omnia, ut certissimi testes sunt, ipse portas hostibus palefecit; clerum ac populum suæ fidei creditum captivitat et prædæ distribuit. Sed esto, eum esse addictum alienæ potestati, ut ipse videri vult; cur cives ac milites pejerare cogit? Cur arma contra nos comparat? Cur urbem ac castra contra nos munit? Si captus est, cur non patitur liberari? Si vi hostium oppressus, quare non vult sibi subveniri? et si liberatus est, cur ad nos non redit? Vocatur ad palatium, et venire contempnit. Invitatur ab archiepiscopis et coepiscopis, nihil se eis debere respondet. Ergo qui vices apostolorum tenetis, statuete quid de altero Juda fieri debeat, ne nomen Dei per nos¹³³ blasphemetur, et ne forte justo dolore permoti, ac vestra taciturnitate, urbis excidium totiusque provincie moliamur incendium; nec judici Deo excusationem prætendatis, si nobis querentibus atque ignorantibus formam judicii dare nolueritis.

26. Item episcoporum epistola ad eundem¹³⁴: « Domino et reverentissimo¹³⁵ papæ JOHANNI, episcopi Remorum dioceseos. Non sumus necii¹³⁶, beatissime Pater, jam dudum oportuisse nos expetere

VARIE LECTIONES.

¹²⁸ ingerebantur 2. ¹²⁹ discernos. 1. ¹²⁷ decentem corr. decentum 2. ¹²⁸ rothardum 1. ¹²⁹ inp. 2. ¹³⁰ nolunt 2. ¹³¹ per æterna 1. ¹³² deest 1. ¹³³ vos 2. ¹³⁴ I. e. e. ad e. desunt 2. ¹³⁵ rovendiss. 1? ¹³⁶ add. o secunda manu 2.

consulta sanctæ Romanæ æcclesiæ, pro ruina atque occasu sacerdotalis ordinis. Sed multitudine tyrannorum pressi, longitudine terrarum semoti, desideria nostra hactenus implere nequivimus. Nunc itaque vestro examini non sine magno dolore perferimus novum atque inusitatum crimen, Arnulfi Remorum archiepiscopi, qui, famosus apostata factus, locum Judæ traditoris olim in ecclesia tenet; qui filius quondam æcclesiæ Laudunensis, cum episcopum suum dolo et fraude ceperit, ecclesiam ejus pervaserit, ad cumulum suæ dampnationis, Remensem, sibi creditam, cum clero et populo captivavit, nec movet eum nostra vocatio, vel potius saluberrima exhortatio¹⁸⁷, non archiepiscoporum comprovincialium multotiens repetita ammonitio, non canonice facta coram Deo et angelis ejus professio, non circographi in conspectu æcclesiæ recitata descriptio, non numerosa sacramenta, miris excogitata consiliis Stant suo vitio quam plures¹⁸⁸ æcclesiæ pastoribus viduatæ; pereunt innumerabiles populi sine sacerdotali benedictione et confirmatione; ipse factione tyrannica, divina humanaque jura contempnens, tyrannidem exercet, Regibus nostris, a quibus tantam gloriam gratis consecutus est, interitum meditatatur. Ergo tandem ad monstra perdilissimi hominis expergefacti, vivimus in sententiam Domini dicentis: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem non te audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore testium¹⁸⁹ duorum vel trium stet omne verbum. Quod si non audierit*^C *eos, dic æcclesiæ. Si autem et æcclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. XVIII, 15-17).* Adesto, Pater, ruenti ecclesiæ, et sententiam ex sacris canonibus promulgatam, vel potius ab ipsa Veritate prolatam, profer in reum. Sentiamus in vobis alterum Petrum defensorem et corroboratorem Christianæ fidei; ferat sancta Romana æcclesia sententiam dampnationis in reum, quem universalis dampnat æcclesia. Suffragetur nobis vestra auctoritas, et in hujus apostæ dejectione, et in ejus qui domui Dei præesse possit archiepiscopi nova ordinatione, simulque invocatis episcopis nostris fratribus necessaria promotione, ut sciamus et intelligamus cur inter cæteros apostolatam vestrum præferre debeamus. »

27. His epistolis in media synodi recitatis, missionis earum tempus et relata legatio ab defensoribus Arnulfi perquirebatur. Et de primo quidem mensis undecimus repperiebatur; de altero autem nihil memoria dignum, sed legatos tantum scripta Romano pontifici porrexisse, primoque se blande acceptos esse, postea vero quam Heriberti comitis legati, equum corpore præstantem niveo colore insignem, cum aliis muneribus pontifici obtulerunt, se per tri-

A duum ante januas palatii defatigatos, nec admissos. infecto negotio redisse. Astipulabantur etiam huic rationi Bruonnis episcopi præsentis clerici, qui se pro ejus captione Romanum¹⁴⁰ pontificem adisse dicebant; a quo maledicta in reos cum ex auctoritate apostolica expeterent, ejus ministri summam solidorum decem dari censebant. Quibus derisis, eo quod si¹⁴¹ pecunia redimi posset, nec mille talenta moras inferrent, hoc tandem in responsis ab ipso pontifice acceperunt, ut is pro quo captus esset, bene illi prospiceret. Non ergo sedem apostolicam huic judicio præjudicare. Bene quoque Africanos episcopos super hoc Romanorum tipo permotos fuisse, qui super hac re synodo 217 episcoporum tempore Zosimi papæ inchoata et per tempora Bonifacii distenta, tandemque sub Cælestino consummata, quid de Romani episcopi potestate sentiri vellent, in æternis monumentis statuerunt. Quod concilium quoniam insigne est et beati Augustini præsentia illustratum, et artificiosis consultationibus expoliturum, vimque multiplicis argumenti huic synodo præbuit, ad plenum his gestis adnectere utile judicavimus.

28. Multa super his Pater Arnulfus publice locutus est, multa cum sibi tantum assidentibus contulit; quæ ne forte minus suavitatis habeant ita sparsim posita ut sunt ab eo prolata, ea in unum colligere maluimus, ut continuata oratio plus utilitatis studioso lectori conferat. « Nos quidem, inquit, reverentissimi¹⁴² Patres, Romanam æcclesiam propter beati Petri memoriam semper honorandam decernimus, nec decretis Romanorum Pontificum obviare contendimus; salva tamen auctoritate Niceni concilii, quod eadem Romana ecclesia semper venerata est. Statuta etiam sacrorum canonum¹⁴³ diversis locis, diversis temporibus, sed eodem Dei spiritu conditorum, in æternum valere præcipimus, ab omnibus servanda censemus. Duo autem sunt quæ magnopere a nobis prævideri¹⁴⁴ debent, id est¹⁴⁵ si Romani pontificis silentium aut nova constitutio promulgatis legibus canonum vel decretis priorum præjudicare¹⁴⁶ potest. Si enim silentium præjudicat omnes leges, omnia priorum decreta, eo silente, silere necesse est. Si autem nova constitutio, quid prosunt leges conditæ, cum ad unius arbitrium omnia dirigantur? Videtis quia, his duabus causis admissis, ecclesiarum Dei status periclitatur, et dum legibus leges quærimus, nullas omnino leges habemus. Quid ergo? Num privilegio Romani pontificis derogabimus? Minime; sed si Romanus episcopus is est quem scientia et vitæ meritum commendat, nec silentium nec nova constitutio metuenda sunt. Quod si vel ignorantia, vel metu, vel cupiditate abalienatur, vel conditio invidiam facit, quod fere sub hæc tempora vidimus, Romæ tyrannide prævalente, tunc

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁷ exortatio 1. ¹⁸⁸ deest 2. ¹⁸⁹ d. t. 2. ¹⁴⁰ romanorum 1. ¹⁴¹ se 1? ¹⁴² reverend. 1? ¹⁴³ canonicum 1. ¹⁴⁴ pervideri 2. ¹⁴⁵ idem 1. ¹⁴⁶ præjudicari 1?

multo minus idem silentium et nova constitutio A
formidanda sunt. Non enim is qui quolibet modo
contra leges est, legibus præjudicare potest. Sed, o
lugenda Roma! quæ nostris majoribus clara Patrum
lamina protulisti, nostris temporibus monstrosas ¹⁴⁷
tenebras futuro sæculo famosas offudisti! Olim acce-
pimus claros Leones, magnos Gregorios. Quid dicam
de Gelasio et Innocentio, qui omnem mundanam
philosophiam ¹⁴⁸ sua sapientia et eloquentia su-
perant? Longa series eorum est, qui sua doctrina
mandum repleverunt. Eorum itaque dispositioni,
qui vitæ merito et scientia cunctos mortales ante-
irent, recte universalis æcclesia credita est; quamvis
et in hac ipsa felicitate hoc privilegium tibi ab Afri-
canis episcopis contradictum sit, has credo quas
patimur miseras, magis quam tipum dominationis B
formidantibus. Nam quid sub hæc tempora non vidi-
mus! Vidimus Johannem, cognomento Octavianum
in volutabro libidinum versatum, etiam contra eum
Ottonem, quem augustum creaverat, conjurasse;
quo fugato, Leo neophytus ¹⁴⁹ in pontificem creatur.
Sed Ottone cæsare Roma discedente, Octavianus
Romam redit, Leonem fugat, Johannem diaconem
naso, dextris digitis, ac lingua mutilat, multaque
cede primorum in urbe debacchatus, in brevi mori-
tur. Cui Benedictum diaconem cognomento Gram-
maticum Romani substituunt; eum quoque Leo neo-
phytus cum suo cæsare non longe post aggreditur,
obsidet, capit, deponit, perpetuoque exilio in Ger-
maniam dirigit. Succedit Ottoni cæsari cæsar Otto,
nostra ætate cunctos principes armis, consilio, ac C
scientia superans. Succedit Romæ in pontificatu
horrendum monstrum Bonifacius ¹⁵⁰, cunctos
mortales nequitia superans, etiam prioris pontificis
sanguine cruentus, sed hic etiam fugatus atque in
magna synodo dampnatus, post obitum divi Ottonis
Romam redit, insignem virum apostolicum Petrum,
Papiensis ecclesiæ prius antistitem, data sacramen-
torum fide, ab arce Urbis dejicit, deponit, squalore
carceris affectum perimit. Num talibus monstris
hominum ignominia plenis, scientia divinarum et
humanarum rerum vacuis, innumeros sacerdotes
Dei per orbem terrarum, scientia et vitæ merito
conspicuos ¹⁵¹, subjici decretum est? Quid est hoc,
reverentissimi Patres? vel quonam vitio fieri cre-
dendum est, ut caput ecclesiarum Dei, quod in D
sublime erectum, gloria et honore coronatum est,
ita in infima dejectum, ignominia et dedecore detur-
patum sit? Nostrum, nostrum est hoc peccatum,
nostra impietas, qui quærimus quæ nostras sunt, non
quæ Jesu Christi. Si enim in quovis ad episcopatum
electo, morum gravitas, vitæ meritum, divinarum ac
humanarum rerum scientia subtiliter investigantur,
quid in eo qui omnium episcoporum magister videri
appetit, investigandum non est? Cur ergo in summa

sede sic infimus constituitur, ut etiam in clero nul-
lum habere locum dignum inveniatur? Quid hunc,
reverendi Patres, in sublimi ¹⁵² solio residentem
veste purpurea et aurea radiantem, quid hunc,
inquam, esse censetis? Nimirum si caritate destitui-
tur solaque scientia inflatur et extollitur, Antichri-
stus est in templo Dei sedens, et se ostendens tam-
quam sit Deus. Si autem nec karitate fundatur, nec
scientia erigitur, in templo Dei tamquam statua,
tamquam idolum est, a quo responsa petere mar-
mora consulere est! Quo ergo consultum ibimus?
Evangelium docet quendam in sculnea ter fructum
quæsisse, et quia non reppererit, succidere voluisse,
sed ammonitum ¹⁵³ expectasse. Expectemus ergo
primates nostros quoad possumus, atque interim
divini verbi pabula, ubinam repperiri valeant, in-
vestigemus. Certe in Belgica et Germania quæ vici-
næ nobis sunt, summos sacerdotes Dei ¹⁵⁴ religione
admodum præstantes inveniri, in hoc sacro conven-
tu testes quidam sunt; proinde si regum dissiden-
tium animositas non prohiberet, inde magis episco-
porum judicium petendum fore videretur, quam ab
ea urbe, quæ nunc emptoribus venalis exposita, ad
nummorum quantitatem judicia trutinat. Quod si
quispiam dixerit, secundum Gelasium, Romanam
æcclesiam de tota æcclesia judicare, ipsam ad nullius
commeare judicium, nec de ejus umquam judicio
judicari, is, inquam, qui hoc dixerit, eum nobis in
ecclesia Romana constituat, de ¹⁵⁵ cujus judicio
judicari non possit; quamquam hoc ipsum Africani
episcopi impossibile judicant. *Nisi forte, inquiunt,*
quisquam est qui credat, unicuique posse Dominum
¹⁵⁶ *nostrum examinis inspirare justitiam, et innume-*
¹⁵⁷ *rabilibus congregatis in concilium sacerdotum*
denegare. Sed cum hoc tempore Romæ nullus pene
sit, ut fama est, qui litteras didicerit, sine quibus,
ut scriptum est, vix hostiarus efficitur, qua fronte
aliquis eorum docere audebit quod minime didi-
cit ¹⁵⁸? Ad comparisonem quippe Romani pontifi-
cis, in aliis sacerdotibus ignorantia utcumque tole-
rabilis est; in Romano autem, cui de fide, vita,
moribus, disciplina sacerdotum deque universali æc-
clesia catholica judicandum est, intolerabilis videri
potest. Is enim est, ut quibusdam placet, qui secun-
dum Ezechielem prophetam moratur in gazophilatio
quod respicit viam meridianam, et excubat in
custodiis templi. Cur autem loco prior, scientia in-
ferior, non æquo animo ferat judicium loco inferioris,
scientia prioris? Certe ipse apostolorum prin-
ceps non abnuit judicium, quamvis loco minoris,
Pauli, scientia prioris, in facie sibi resistentis;
quoniam non sana vedebatur doctrina magistri. Et
Gregorius papa cum dicat: *Si qua culpa in episco-*
pis invenitur, nescio quis apostolicæ sedi subjectus
non sit; subinfert Cum vero culpa non exigit,

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷ monstruosas 2. ¹⁴⁸ philosophiam 2. ¹⁴⁹ neophytus 2. ¹⁵⁰ alia manu malifacius 2. Malefacius 2a.
¹⁵¹ conspicuis 2. ¹⁵² sublino 1. ¹⁵³ adm. 2. ¹⁵⁴ d. in deletum 2. ¹⁵⁵ c. ut de ejus i. 2. ¹⁵⁶ deum 2.
¹⁵⁷ innumerabilibus 1. ¹⁵⁸ didicitur 1.

omnes secundum rationem humilitatis p̄res sunt A Involutus ergo criminibus, sentiat p̄resse sibi Romanum pontificem, et qui nullis atrocioribus factis p̄gravatur, intelligat parem, dignam se ac Romano pontifice in quolibet negotio laturus sententiam. Sed esto; ponamus nunc Romæ esse Damasum; quid contra ejus decretum actum est? Nempe si bene recordor, primum capitulum fuit, quod episcoporum et summorum negotiorum ecclesiasticorum causæ semper ad sedem apostolicam sint referendæ. Utique relatæ sunt non solum ab episcopis, sed etiam a principe nostro serenissimo: liberaque potestas apostolicæ sedi data est, et vera investigandi, et cognoscendi, et dijudicandi, per temporum intervalla nimis prolixa; nec prius ad causam accessimus, quam desperatione iudicii ejus protraheremur. Consultus est ergo Romanus episcopus ut oportuit, et de hujus Arnulfi depositione, et de hujus qui domui digni p̄resse possit ¹⁵⁹ substitutione. Sed cur nihil responderit, quorum interest ipsi viderint; nos autem Sardicense concilium, quod privilegio Romanæ ecclesiæ plurimum favet, ita ad hanc causam inflectimus, ut quod de solo episcopo in qualibet provincia relicto dicit, ad Romanum episcopum affectum esse credamus. Sic enim habetur, titulo 6: *Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia in qua fuerint plurimi episcopi, unum forte remunerare episcopum, ille vero per negligentiam noluerit ordinare episcopum, et populi convenerint episcopos vicinæ provinciæ, debere illum prius conveniri episcopum qui in eadem provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc justum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit, et dissimulaverit, nihilque responderit, tunc satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicinis provinciis et ordinent episcopum.* Juxta hujus sententiæ tenorem, ad petitionem populorum ab episcopis et principe conventus est, ut sua auctoritate Arnulfus deponeretur, et alter substitueretur. Quia ergo conventus litteris tacuit, et dissimulavit, et nihil respondit, nunc satisfaciendum esse populis censeo, ut episcopi qui ex vicinis provinciis convenerunt, et hunc Arnulfum, si depositione dignus est, deponant, et si forte qui domui Dei p̄resse possit repertus est, episcopum constituent. Et quoniam Damasus episcoporum summa negotia metropolitanis discutere concedit, definitionem eorum suæ potestati attribuit; Damaso quidem non resistimus, sed scriptum beati Gregorii in medium proferimus: *Lator, inquit, p̄sentium Nemesion ad nos veniens, indicavit Paulum Deaclinæ ¹⁶⁰ civitatis episcopum, inter alia mala in corporali crimine lapsam, a suis fuisse clericis accusatum, atque habita cognitione, ita, quod sine dolore dicere non possumus. claruisse, atque insuper postquam convictus est, etiam*

libellum eum, in qua ea de quibus accusatus fuerat, vera esse confessus est, obtulisse. Qua de re illo deposito, episcopali sententia, ejus loco cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum ordinatum.

« Ecce hic Paulus episcopus ignorante Gregorio deponitur, alter in loco ejus substituitur; causa cum suis effectis per latorem apicum Gregorio significatur. Non ita depositores Gregorius ulciscitur, sed in depositum ulterius sævit; ait enim post aliquanta: *Qui si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui, atque rursus ad hoc qualibet aspirari p̄sumptione temptaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque Domini corporis et sanguinis communionem privatam, in monasterio eum usque ad diem obitus sui ad agendam curet p̄nitentiam retrudendum; quatinus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat.* Quomodo nunc decretum Eusebii papæ servatum est? Etenim paulo ante in tomo decretali lectum est: *Oves ergo quæ pastori suo commissæ fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, nec ullatenus accusare possunt; quia facta pastorum ovis ¹⁶¹ gladio ferienda non sunt, quamquam recte reprehendenda videantur.* Certe hic Paulus a suis ovibus, id est a suis clericis reprehensus et accusatus est, non de fide sed de corporali crimine. In hac itaque decretorum canonum varietate hoc observandum est, ut causarum eventus finem accipiant juxta ¹⁶² æquitatem, nullis animorum perturbationibus improvide admixtis. Et quoniam summi negotii discussionem et definitionem a metropolitano primæ Justinianæ factam fuisse cognovimus, doceamus etiam nunc, quod episcopis etiam suorum metropolitanorum summa negotia discutere liceat. Scribit item Gregorius universis episcopis concilii Vizachii: *Sicut, inquit, laudabile discretumque est, reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus, ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua in eos correctionis indigent, nulla dissimulatione postponere; ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si langor ¹⁶³ non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quædam ad nos de fratre nostro Clementio, primato vestro, perlata sunt, quæ cor nostrum non modico merore transfigerent; sed prementibus diversis tribulationibus, et maxime circumstæventibus hostibus, ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transire indiscussa nullo modo debeant. fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut cum omni sollicitudine ac vivacitate, veritatis indagare substantiam multis modis debeat; et ut audita sunt, ultione canonica resecentur, aut falsa, et fratris nostri innocentia diu sub nefandæ opinionis dilacera-*

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹ posset 2. ¹⁶⁰ ita 1. 2. Tentinæ 1a 2a. ¹⁶¹ oris 2? ¹⁶² deest 2? ¹⁶³ languor 2.

tions non jaceat. Unde ne quis desidiæ tepor in requisitione sit, ammonemus ¹⁶⁴ ut non cujusdam personæ sit gratia, non favor, non blandimenta, vel quodlibet aliud, quemquam vestrum vel ab his quæ nobis nuntiata sunt molliat, vel a tramite veritatis excutiat; sed sacerdotaliter ad investigandam vos veritatem propter Deum accingite. Nam si quis in hoc aut piger esse, aut negligentem se præsumpserit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Dominum se noverit esse participem, cujus zelo ad perscrutandas ¹⁶⁵ subtiliter nefandi causas facinoris non movetur. Et hic profecto intelligimus, nullam personam peccantem esse, quæ judicio universalis æcclesiæ non subiaceat. Omnis enim criminaliter peccans, velut, ita dicam, alteratus, et quasi legibus capite minor censetur. Accusatur apud beatum ¹⁶⁶ Gregorium Lucillus Militæ ¹⁶⁷⁻⁶⁸ (41) civitatis episcopus, et ex epistolis coepiscoporum illata crimina vera esse cognoscit. Et ideo, inquit, quia tanti facinoris ultio nulla debet dilatione differri, fraternitas vestra tres vel quattuor de fratribus ac consacerdotibus sibi nostris adhibeat, ut ipsis quoque præsentibus, prædicta ac satisfacta veritate, prædictum Lucillum de episcopatus ordine, quem hujus sceleris, contagium maculavit, studeat sine ambiguitate deponere. Progreditur ultra, et in conscios criminum dignam Romano pontifice sententiam jaculatur: Quia vero, inquit, presbiteri vel diaconi quidam proditiæ iniquitatis fuisse conscii ac participes memorantur, sanctitus vestra subtili indagazione discutiat; et si ita reppererit, ab honoris sui et ipsos similiter gradu dejiciat, et in monasteriis, ubi digne valeant agere pœnitentiam, deputentur. Non adhuc satis est, quia scit dictum Iezechieli ¹⁶⁹ prophetæ: Fili hominis, perfode parietem (Ezech. XII.) — « Sed quia, inquit, per hos multi hujus labe peccati perhibentur esse conlapsi, cunctos qui rei ¹⁷⁰ esse claruerint, Dominici corporis ac sanguinis participatione privare vos convenit. » Ecce hic Gregorius non nutrit vitia, sed amputat. Quid est enim aliud de manifestis peccatis tacere, quam scelera nutrire? Sed esto; laceamus de his in quibus nemo se ledi conqueritur; quid acturi erimus, si armati duces genialis lecti nocturna furta deprehenderint? Si irati reges quemlibet nostrum majestatis reum convicerint? Quid, inquam, acturi erimus, si quodam colludio longis ambagibus, proplexis cavillationibus se deludi senserint? Num eos judicii formam Romæ pecunia redempturos putatis, reumque sibi defuturum, quin auri et argenti montes Romanis ¹⁷¹ offerat, si se redimi pecunia speret? At si remota ab usu et consuetudine et spatio terrarum esse putatis quæ proponimus, sint vobis exempla e vicino petita. Egidius certe, Remorum archiepiscopus, quia Hilperici ¹⁷²

A regis amicitia usus fuisse convictus est ad Childeberti regis sui infidelitatem, in urbe Meltensi a Galliarum episcopis depositus, apud Argentoratum, quæ nunc Strateburgis dicitur, perpetuo exilio dampnatus est; cui mox Romulfus, Lupi ducis filius, jam presbiter substituitur; nec magnus Gregorius, privilegii Romanæ æcclesiæ acerrimus defensor, quicquam pro his aut contra hæc dixisse repperitur. Ebo etiam, ejusdem Remensis æcclesiæ metropolitano, ob crimen regis majestatis apud Theodonisvillam ¹⁷³ a Galliarum episcopis deponitur, longæque post a Nicolao papa requisita et cognita ejus depositio est, ac deinde a Sergio corroborata. Quid ergo? Num Damasi decreta dampnabimus? Minime. Sed in causis latentibus et in quibus ob magnitudinem sui justa provocatio fit, ad universale concilium vel ad Damasum recurremus, si tamen eum Romæ commorari audierimus; quamvis etiam ad Damasum provocatio Africanis inhibeat conciliis, ut superius dictum et adhuc dicendum est. At in causis evidentibus et in quibus ad Romanum episcopum nulla provocatio fit, provincialibus vel comprovincialibus utemur conciliis. Quod etiam Antiocena sinodus velle videtur capitulo 14°: Si quis, inquit, episcopus de aliquibus causis criminalibus in judicio episcoporum fuerit ¹⁷⁴ accusatus, contingat autem de ipsis episcopis provinciæ qui convenerunt, diversas habere sententias, et alios quidem innocentem eum pronuntiare, alios reum: propter hujusmodi itaque controversiam amputandam, placuit sanctæ synodo metropolitanum episcopum alterius vicinæ provinciæ advocari et aliquantos cum eo episcopos alios; qui pariter residentes, quæcumque fuerint, dirimant quæstionem, propter hoc, ut firmum sit judicium, quod ab unius provinciæ episcopis fuerit promulgatum. Quamvis et hoc concilium quod de privata coepiscopi nostri causa agitur, universale videri debeat, utpote plurium provinciarum judicia continens. Et ne forte ad placitum loqui videamur veterumque sententias male interpretari, audite quid hinc sentiat Hincmarus Remorum archiepiscopus, et in lege Dei eruditissimus. Scribens enim ad Nicolaum papam ita inquit: Absit a nobis, ut privilegium primæ et summæ sedis sanctæ Romanæ æcclesiæ pontificis pro sic ¹⁷⁵ parvipendamus, ut controversias et jurgia tam superioris quam etiam inferioris ordinis, quæ Niceni et cæteri sacrorum conciliorum canones, et Innocentii atque aliorum sanctæ Romanæ sedis pontificum decreta in synodis provincialibus a metropolitanis præcipiunt terminari, ad vestram summam auctoritatem fatigandam ducamus. At si forte de episcopis causa nota fuerit, unde certa et expressa in sacris regulis non habeamus judicia, et ob id in provinciali vel in

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁴ adm. 2. ¹⁶⁵ præscr. 2. ¹⁶⁶ deest. 2. ¹⁶⁷⁻⁶⁸ mellitæ 2. ¹⁶⁹ ezechieli 2. ¹⁷⁰ regi corr. rei 2. ¹⁷¹ romanos 1. ¹⁷² chilperici alia manu oliis erasis 2. ¹⁷⁴ fuit 1. ¹⁷⁵ Persiæ 2a.

NOTA.

(41) Malta.

comprovinciali nequeat examine diffiniri, ad divinum A oraculum, id est ¹⁷⁶ *ad apostolicam sedem, nobis inde est recurrendum. De provocationibus autem idem Hincmarus æque nobiscum sentit, quod a suspectis iudicibus et minoris auctoritatis, ad majoris auctoritatis iudices legitima provocatio sit; ab electis vero et ubi reus causa decidit, nullam omnino fieri posse, de quo et in Africano* ¹⁷⁷ *concilio ita legitur: Ut AB ELECTIS JUDICIBUS PROVOCARE NON LICEAT. Si autem fuerit provocatum, eligat, qui provocaverit, iudices, et cum eo ille contra quem provocaverit, et ab ipsis deinceps nulli liceat provocare. Item in eisdem conciliis de eadem re, cap. 22: Quod si clerici ab episcopis provocandum putaverint, non provocent nisi ad Africana concilia, vel ad primates suarum provinciarum, sicut et de episcopis sæpe constitutum est. Ad transmarina B autem qui putaverint appellandum, a nullo in terra Africa* ¹⁷⁸ *in communione suscipiantur. Nimirum per transmarina Romanam ecclesiam volentes intellegi causam ubi orta est debere determinari, Africani episcopi confirmaverunt. Videat autem qui potest, quod non sine quodam scrupulo paulo ante lectum est: Ut nostis, inquit Damasus, synodum sine ejus — id est* ¹⁷⁹ *romanæ sedis — auctoritate fieri non est catholicum. Quid ergo, si barbarorum gladiis circumævientibus, licentia commeandi Romam intercludatur? vel si Roma barbaro cuilibet serviens, motu libidinis ejus in aliquod regnum efferatur? num interim aut nulla concilia erunt, aut orbis terrarum episcopi ad suorum regum dampna vel in- teritus ab hostibus disponendarum rerum consilia et C concilia exspectabunt? Et certe Nicenus canon, qui, ipsa Romana ecclesia teste, omnia concilia, omnia decreta eminentia sui exuperat, bis in anno concilia debere fieri dicit, nihilque inde ad Romani episcopi auctoritatem spectare præscribit. Sed insuper ejus privilegio, sicut Africana synodus interpretatur, multum derogat. Et de privatis quidem causis in provinciali synodo, de communibus autem in generali concilio, eadem Africana synodus judicandum præscribit capitulo nono concilii Milevitani. At nos, controversiarum lite depulsa, Romanam quidem ecclesiam ob memoriam apostolorum principis, ita ut a majoribus nostris accepimus, quoad possumus, amplius quam Afri colamus; et seu se digna seu indigna prolatura sit, si status regnorum patitur, ab ea responsa petamus; sicut etiam pro causa Arnulfi factum esse constat. Si in expetendis vel vitandis D justam vel injustam iudicii promulgaverit formam, in altero pax ecclesiarum et unitas conservabitur in altero vocem Apostoli audiemus dicentis: Qui-cumque vobis annuntiaverit præter quod accepistis, anathema sit, licet angelum de cælo esse se fingat! (Gal. 1, 8, 9). Porro si tacebit ut nunc, consultæ leges voce conditorum loquentur. Sed o infelicia*

tempora, quibus patrocínio tantæ frustramur æccle-siæ! Ad quam deinceps urbium confugiemus, cum omnium gentium dominam humanis ac divinis desti-tutam subsidiis videamus? Ut enim planius dicamus palamque fateamur, post imperii occasum hæc urbs Alexandrinam æcclesiam perdidit, Antiochenam ami-sit, et ut de Africa taceamus atque Asia, ipsa jam Europa discedit. Nam Constantinopolitana ecclesia se subduxit, interiora Hispaniæ ejus iudicia nesciunt. Fit ergo discessio, secundum Apostolum, non so-lummodo gentium, sed etiam ecclesiarum (II Thess. II, 3). Quoniam cujus ministri Gallias occupaverunt, nosque lotis viribus præmunt, Antichristus instare videtur, et ut idem Apostolus ait: Jam misterium iniquitatis operatur, tantum, ut qui nunc tenet, teneat donec de medio fiat, ut ille perditionis filius reveletur, homo peccati, qui adversatur et extollitur supra Dei nomen Deique culturam (II Thess. II, 7, 8). Quod jam in aperto sit, et Romana potentia conquassata, religione profligata, nomen Dei frequentibus perju-riis impune humilietur; ipsius divini religionis cultus, etiam a summis sacerdotibus contempna-tur ¹⁸⁰. Ipsa insuper Roma jam pene sola a se ipsa dis-cedit, dum neque sibi, neque aliis consulit. Proinde si placet caritati vestræ quia Pelagium patriarcham a duodecim episcopis auditum esse scimus, ut bea-tus Augustinus in libro quodam ¹⁸¹ contra eundem Pelagium scribit; quoniamque Romana ecclesia a nobis consulta, nullam iudicii formam promulga-vit; ex sacris legibus capitula proferantur, et a quot episcopis episcopus in crimine detentus audiri de-beat, et qui causæ suæ dicendæ adesse noluerint, quam sententiam excipiat. » Itaque, jubente si-nodo, hæ sententiæ recitatæ sunt:

²⁹ ¹⁸². *Ex concilio Cartaginis titulo 10: Felix episcopus dixit: « Suggesto, secundum statuta ve-terum conciliorum, ut si quis episcopus, quod non optamus, in reatum aliquem incurrerit, et fuerit ei nimia necessitas non posse plurimos congrega-re, ne in crimine remaneat, a duodecim episcopis, et presbiter a sex episcopis cum proprio suo epis-copo audiatur, et diaconus a tribus. »*

Ex concilio Cartaginis, capitulo 7: Aurelius episco-pus dixit: « Quisquis episcoporum accusatur, ad primatum ¹⁸³ *provinciæ ipsius causam deferat ac-cusator; nec a communione suspendatur cui cri-men intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum iudicium* ¹⁸⁴ *die statuta, litteris evocatus minime occurrerit; hoc est infra spacium mensis ex ea die qua eum litteras accepisse constiterit. Quod si aliquis veras necessitatis causas probaverit, quibus eum occurrere non potuisse manifestum sit, causæ suæ dicendæ inter alterum mensem integram habeat facultatem; verum tandiu post mensem se-cundum non communicet, donec purgetur. Si au-tem ad concilium universale anniversarium occur-rere noluerit, ut vel ibi causa ejus terminetur, ipse in se dampnationis sententiam dixisse iudicetur; tempore sane quo non communicat, nec in sua ec-clesia vel parochia communicet. » De contemptu* ¹⁸⁵ *iudicii ex epistola papæ Bonifacii: Probat vera esse*

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁶ idem 1. ¹⁷⁷ africanis conciliis 2. ¹⁷⁸ intra africanam 2. ¹⁷⁹ idem 1. ¹⁸⁰ condempnatur 1. ¹⁸¹ deest 2. ¹⁸² Codex 2, caput 29. vocabulo Felix incipit. ¹⁸³ primatem 2. ¹⁸⁴ iudicium 1? ¹⁸⁵ contentu 1.

illa quæ adversum se dicta sunt, qui ad ea confundenda adesse minime vult; et nullus dubitat, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum, ut absolvatur, qui est innocens quærit. Sed astuta cavillatio eorum, qui versutis agendum credunt esse consiliis, nunquam innocentiae nomen accipiet. Confitetur enim de omnibus quisquis subterfugere iudicium dilationibus putat; veniet tamen aliquando ille qui talis perhibetur in medium, nec prodest illi lociens latuisse, lociens subterfugisse, quem sui actus et commissa quocumque fugerit, ea quæ obijciuntur illi si vera sunt crimina persecuntur; ut si adesse voluerit præsens, si confidit, ad objecta respondeat; quod si adesse neglexerit, dilationem sententiae de absentia non lucretur. Nam manifestum est confiteri eum de crimine, qui indulto et lociens delegato iudicio, purgandis se occasione non utitur. Nihil enim interest, utrum in præsenti examine omnia quæ dicta sunt comprobentur, cum ipsa quoque pro confessione procurata lociens constet absentia.

30. His omnibus pertractatis, ab defensoribus Arnulfi venia postulatur, et quod ejus negotia minus caute prius inquisierint, et quod concilium longis dilationibus defatigaverint. Deinde adjungunt, non se controversiarum genere adductos ad studium defensionis accessisse, sed episcoporum anathema sibi necessitatem dicendi imposuisse. Episcopi vero et qui contra Arnulfum stetisse videbantur, æquo animo se objecta accepisse dicebant; sibi quoque placere, quod iudicium posse fieri jam in commune legitimum putaretur, nihilque aliud superesse quam ut ipse Arnulfus in medium deduceretur, et de qualitate sui facti juxta quod vellet responderet. Itaque, jubente sinodo, in episcoporum ordine consedit. Cui Pater Arnulfus circa eum regis beneficia, itemque ipsius in regem maleficia, mili¹⁸⁶ alloquio commemorat. Negat ille se quicquam contra regis salutem egisse, sed pro fide¹⁸⁷ ad eum conservata cum clero et populo se in propria urbe ab hostibus captum fuisse; nihilque solatii proinde a rege tulisse, sed insuper maleficia pro beneficiis recompensata sibi esse. Opponit Pater Arnulfus præsentem presbiterum, qui urbis portas, acceptis a manu ejus clavibus, jussu ipsius affirmabat se hostibus aperuisse. Ille respondet¹⁸⁸, presbiterum longe meditata dicere, falsaque pro veris narrare, suamque innocentiam ejus fictis criminationibus haberi suspectam non debere. Cui econtra presbiter ingerebat, quod se ad accusandum nemo impulerit; quod locus fugæ^D sibi patuerit, quod sibi semper fidissimus fuerit, nihilque aliud in accusandi causa se habere, quam ut crimine proditoris liberaretur, qui ejus imperio parisset; et si quid in veri confessione sinodus dubitet, vel suo vitio adscribat, sinodi decretis se subjacere pollicebatur; tantum ecclesiasticæ communioni restitueretur. Ad hæc Arnulfus teneri se ab hostibus¹⁸⁹ conquerebatur, nec aliquando se vidisse episcopum sic attractatum, ideoque se respondere nescire. Neque vero sibi relictos esse suos

A monachos, suos clericos, suos abbates, quibus quæ vellet præcipere posset: quod¹⁹⁰ dictum insulsi hominis esse putabatur. « Et quidnam, inquit Pater Arnulfus, iis¹⁹¹ præcipiendum est? Num ut te a culpis eximant? ¹⁹² Equidem ¹⁹³ si pro testimonio ferendo dicis, en tui episcopi, qui te frequenter pro temetipso, ut ad sinodum venires, ortati sunt, en tui abbates, tuusque clerus cum sibi prælatis! His omnibus datur licentia te defendendi, non solum voluntaria, verum necessitate imposita.» Ad hæc ille ad priora relabebatur; non se vidisse episcopum sic attractatum dicens, nec ita se habitum scire respondere. Doctum etiam hominem inter tot sapientes, insipientem videri posse. « Cur ergo, » inquit episcopus Guido, « secundum tua vota habitus, lociensque ab episcopis et domino tuo rege vocatus, respondere noluisti? » Et ille: « Delatus ad regem eram, et ideo quo vocabar ire non audebam. — Non ita est, » inquit Guido episcopus; « sed cum te in vicinia¹⁹⁴ Laudunensis urbis apud Cavinionem convenissem, coram fidelibus testibus, clericis ac laicis, tertio te ad fratrum tuorum conventum invitavi, sub obtestatione divini nominis, ex canonum auctoritate, et societate omnium fidelium; ad dominorum quoque tuorum præsentiam ire monui, per fidelitatem quam eis promiseras, per omnia sacramenta quæ ipsis præbueras. Unde perjurum te esse negare non potes, per cirographum, cui subscripsisti ac omnes nos subscribere fecisti. Sed cum tu responderes, non posse te ire sine ductoribus Oddone et Heriberto, eo quod vim tibi inferri timeres, fratrem meum Gualterium obsideem tibi obtuli, me et patrem meum, comitem Gualterium, itineris ductores pollicitus sum, ut sine periculo vitæ, membrorum, captionis, ad tua redires. Idem quoque in eodem momento sacramento firmare propria manu præsto fui. Cumque te a Karolo captum esse prætenderes, eique sacramenta et obsides præbuisse, ideoque sine ejus licentia ire non posse, percontabar a te, quinam obsides pluris tibi viderentur; utrum Richardus frater tuus, Bruno episcopus consobrinus tuus, ejusque sororis filius, in regum potestate constituti; an milites tui Sehardus et Raynoldus¹⁹⁵, qui datis pro se pueris abire permissi sunt, quorumque beneficia simulatis captivatoribus tuis attribuisti, palam faciens, quanta in dante et accipiente obsidum diligentia fuerit. Quodnam etiam tibi sacramentum potius servandum foret, requirebam; scilicet quod regi et domino tuo sponte dederas, aut quod hosti armato invito dare debueras? Tria autem erant sacramenta, quæ nulla arte, nullo ingenio effugere poteras: primum quo te obligasti, ut pro nullo a te facto vel faciendo sacramento a fidelitate dominorum nostrorum recederes; secundum ut si ab hostibus interceptus esses, sicut tunc simulabas,

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁶ mitti 2. ¹⁸⁷ sed perfide 2. ¹⁸⁸ respondit 2. ¹⁸⁹ ossibus 2. ¹⁹⁰ quod. ¹⁹¹ iis corr. his 2. ¹⁹² existimant 2. ¹⁹³ et quidem 2. ¹⁹⁴ vicia 1. ¹⁹⁵ rainoldus.

mox ut locus fugæ tibi pateret, ad dominos tuos, redire per rectam fidem non differres, idque in præsentifacere monebam, cum tecum pauci essent, ego autem obtimorum ¹⁹⁶ militum copias haberem. De tertio vero quid dicam, cum tam multiplicis perjurii reus sis, quot ¹⁹⁷ esse perjuros facis? Omnes enim cives tui ac milites te jubente juraverunt, ut si aliquando ab hostibus capereris, vel si ipse tua sponte a regis fidelitate deficeres, regi se fidem servaturos, urbemque et castra sub eorum jure retenturos. Econtra cum tu a fidelitate regis defeceris, contra omnes mortales tibi sacramenta præbere jussisti, domino tuo regi portas civitatis obstruxisti, Karolo quotiens sibi libuit aperuisti, nec ad professionem tui cirographi respicere voluisti, cum inimicis dominorum tuorum consilium et auxilium, secundum scire tuum et posse, subministrares. Numquid et hæc negare contendes? » Addebat etiam de pactis et constitutis in vulgari lingua cum eodem habitis, quibus episcopos a sua subjectione quasi emancipaverat, si a cirographi conditionibus declinasset, seque id ex sua ac reliquorum episcoporum persona jam dudum apud Cavinionem effecisse. Ad hæc ille de non servatis cirographi et sacramentorum conditionibus erubescibat; quibus tamen poterat modis hæc eadem attenuabat. Petebant ergo episcopi ut aliquis familiarum ejus testis horum admitteretur, ejus conscienciam vereretur. Admittitur ergo Raynerius ¹⁹⁸, secretorum ipsius per omnia conscius, et qui eum inter alia perjuria etiam contra se ac suam uxorem et filium publice perjurum protestabatur. Cui cum a sacro conventu diceretur, quæ Arnulfus de regis infidelitate denegaret, tali cum sermone aggressus ¹⁹⁹ est: « Cur omnem populum tuo errore perdis? Nescis quæ ante urbis traditionem juxta fluvium Axonam mihi retuleris? Et ut omnium melius recorderis, nescis te Ludovici amorem, filii Karoli, omnibus prætulisse mortalibus, et si tibi placere vellem, ut de ejus salute cogitarem? Vade ergo, et scelera tua episcopis confitere, ut quia corpus perdidisti, saltem animam per pœnitentiam salves, et populum qui de tuis criminibus adhuc dubitat, ab hoc errore absolvas. Quod si nolueris, coram episcopis coramque omni multitudine quæ pro foribus adstat, peccata tua, quæ adhuc dubia sunt, manifesta faciam, et scelera tua, quæ in nulla opinione populi sunt, in medium proferam, ut omnes sciant et intellegant quid de te sentire debeant. Et ut verbis meis fides in æternum habeatur, postquam peroravero, mea dextera ita esse sacramento firmabo, meumque vernaculum episcopis tradam, qui per ignitos vomeres incedens, Deum de te judicare manifestis declaret indicibus! » Ad hæc abbatum quidam dicebant debere dari Arnulfo ²⁰⁰ secessum deliberandi cum quibus vellet, ut consultius pro se respondere valeret. Quibus Pater Arnulfus: « Quis,

A inquit, prohibet? Surgat, et quoscumque delegerit, suis consultationibus adhibeat. » Surgens itaque ad criptæ secretiorem partem, hostiis ²⁰¹ diligenter obseratis, venerabiles deduxit episcopos, Signinum Senonensem, Arnulfum Aurelianensem, Bruonem Linguonensem, Gotesmannum Ambianensem,

31. In horum absentia, multa ex canonum capitulis in sinodo prolata sunt, multa inter assidentes collata, utpote omnium ignaros quæ in abditis agentur, non tamen nescios, imperatricis Theophanæ ac hostium regis colloquia, contra ipsius regis voluntatem et utilitatem Arnulfum expetisse, suorumque militum copias sub signis Karoli contra eundem regem in acie constituisse, et insuper criminis regie majestatis reum esse. Ita quoque variis sacramentorum generibus implicitum videri, ut a nemine sacerdotum tot perjuriis obvoluto, episcopale ministerium ullis legibus valeret impleri. Ad has autem causas hæ sententiæ quasi e vicino respicientes reperiebantur;

32. ²⁰² *Ex concilio Toletano, capitulo 30*: Confitemini hostium sacerdotes, præter eos qui a regia potestate licentiam acceperunt, a quolibet mandatum agentes extraneum, occulte accipere vel dirigere non præsumant. Qui autem deprehenditur aut convincitur, denuntiatus principi, apud concilium condigna animadversione multabitur. *Item ex eodem titulo 75*:

33. Post instituta quædam ecclesiastici ordinis vel decreta, quæ ad quorundam pertinent disciplinam, postrema nobis ²⁰³ cunctis sacerdotibus sententia est pro robore nostrorum regum et stabilitate gentis Gothorum pontificale ultimum sub Deo judice ferre decretum. Multarum quippe gentium, ut fama est, tanta extat perfidia animorum, ut fidem sacramento promissam regibus suis observare contempnant, et ore simulent juramenti professionem, dum retineant mente perfidiæ impietatem. Jurant enim regibus suis et fidem quam pollicentur prævaricant; nec metuunt volumen illud judicii Dei, per quod inducitur maledictio, multaque pœnarum comminatio super eos qui jurant in nomine Dei mendaciter. Quæ igitur spes talibus populis contra hostes laborantibus erit? Quæ fides ultra cum aliis gentibus in pace credenda [aliter quod fœdus ²⁰⁴] post fœdus non violandum? Quæ in hostibus jura ista permanebunt sponsione, quando nec ipsis propriis regibus juratam fidem conservant? Quis enim adeo furiosus est, qui caput suum manu sua propria desecet? Illi, ut notum est, in memores salutis suæ, propria manu se ipsos interimunt, in semetipsos, suosque reges, proprias convertendo vires. Et dum Dominus dicat: *Nolite tangere christos meos!* (I Par. xvi, 22.) et David: *Quis, inquit, excendit manum suam in christum Domini, et innocens erit?* (I Reg. xxvi, 9.) illis nec vitare metus est perjurium, nec regibus inferre exitium. Hostibus quippe fides pacti datur, nec violatur. Quod si in bello fides vigeat, quanto magis in suis servanda est? Sacrilegium quippe est, si violetur a gentibus regum suorum promissa fides, quia non solum in eis fit pacti transgressio, sed et in Deum quidem, in cujus nomine pollicetur ipsa promissio. Inde est quod multa regna terrarum celestis iracundia ita permultavit, ut pro impietate fidei et morum, alter ²⁰⁵ ab

VARIE LECTIONES

¹⁹⁶ opt. 2. ¹⁹⁷ quod 1. ¹⁹⁸ rainerus 2. ¹⁹⁹ adg. 2. ²⁰⁰ arnulfi 2? ²⁰¹ hostiis corr. ostiis. ²⁰² cap. 32. in 2. *vocabula* Confitemini incip. ²⁰³ vobis corr. nobis 2. ²⁰⁴ a. q. f. *desunt* 1. ²⁰⁵ alterum 1.

altero solveretur. Unde et nos cavere oportet casum hujusmodi gentium, ne similiter plaga feriamur præcipiti, et poena puniamur crudeli. Si enim Deus angelis in se prævaricantibus non pepercit, qui per inobedientiam cœlestis habitaculum perdidit, unde et per Esaiam dicit *Inebriatus est gladius meus in celo* (Isa. xxxiv, 5) quanto magis nos nostræ salutis interitum timere debemus, ne per infidelitatem eodem scæviente gladio pereamus? Quod si divinam iracundiam vitare volumus, et severitatem ejus ad clementiam provocare cupimus, servemus erga Deum religionis cultum atque timorem, custodiamus erga principes nostros pollicitam fidem atque sponsionem. Non sit in nobis, ut in quibusdam gentibus, infidelitatis subtilitas impia, non subdolæ mentis perfidia, non perjurii nefas et conjurationum nefanda molimina; nullus apud nos præsumptione regnum arripiat, nullus excitet mutuas seditiones civium, nemo medietur interitus regum; sed, defuncto in pace principe, primatus gentis cum sacerdotibus successorem regni consilio communi constituent, ut dum unitatis concordia a nobis relinetur, nullum patriæ gentisque discidium per vim ambitionis moveatur. Quod si hæc admonitio mentes nostras non corrigit et ad salutem communem cor nostrum nequaquam perducit, audite sententiam nostram. Quicumque igitur a nobis vel totius Hispaniæ²⁰⁷ populis qualibet conjuratione vel studio sacramentum fidei suæ, quod pro patriæ salute gentisque Gothorum statu, vel conservatione regiæ salutis, pollicitus est, temeraverit, aut regem nece attractaverit²⁰⁸, aut potestate regni exuerit, aut præsumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit, anathema sit in conspectu Dei patris et angelorum, atque ab æcclesia catholica, quam perjurio profanaverit, efficiatur extraneus, et ab omni cœtu Christianorum alienus, cum omnibus impietatis suæ sociis; quia oportet ut una poena teneat obnoxios, quos similis error invenerit implicatos. Quod iterum secundo replicamus, dicentes: Quicumque amodo ex nobis vel cunctis Hispaniæ²⁰⁹ populis quolibet tractatu vel studio sacramentum fidei suæ, quod pro patriæ salute gentisque Gothorum statu, vel conservatione regiæ salutis, pollicitus est, violaverit, aut regem nece attractaverit, aut potestate regni exuerit, aut præsumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit, anathema in conspectu Christi et apostolorum ejus sit, atque ab æcclesia catholica, quam perjurio profanaverit, efficiatur extraneus, et ab omni consortio Christianorum alienus et dampnatus in futuro Dei judicio habeatur, cum compartibus suis; quia dignum est ut qui talibus sociantur, ipsi etiam dampnationis eorum participatione obnoxii teneantur. Hoc etiam tertio adclamamus dicentes: Quicumque amodo ex nobis vel cunctis Hispaniæ²¹⁰ populis qualibet meditatione vel studio sacramentum fidei suæ, quod pro patriæ salute gentisque Gothorum statu, vel incolum itate regiæ potestatis, pollicitus est, violaverit, aut regem nece attractaverit, aut potestate regni exuerit, aut præsumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit, anathema sit in conspectu Spiritus sancti et martyrum Christi, atque ab æcclesia catholica, quam perjurio profanaverit, efficiatur extraneus, et ab omni communione Christianorum alienus, nec partem habeat justorum; sed cum diabolo et angelis ejus æternis suppliciis condempnetur, una cum eis qui eadem conjuratione nituntur; ut par poena perditionis constringat quos in perniciem prava societas copulat. Et ideo, si placet omnibus qui adestis, hoc tertio reiterata sententia vestræ vocis consensu confirmate²¹¹! Ab universo clero vel populo dictum est: « Qui

A contra hanc²¹² vestram definitionem præsumpserint anathema maranatha, hoc est perditio in adventu Domini sint, et cum Juda Scarioth partem habeant, et ipsi et socii eorum. Amen. » Quapropter nos ipsi et sacerdotes omnes ecclesiam Christi ac populum admonemus, ut hæc tremenda et totiens reiterata sententia, nullum ex nobis præsentem atque æterno condempnetur iudicio. Sed fidem promissam erga gloriosissimum dominum nostrum Sisenendum regem custodientes, ac sincera illi devotione famulantes, non solum divinæ pietatis in nobis clementiam provocemus, sed etiam gratiam antefati principis percipere mereamur — *Item ex concilio Agathensi*²¹³, titulo 50.

B 34. Si episcopus presbyter aut diaconus capitale crimen commiserint, aut cartam falsaverint, aut testimonium falsum dixerint, ab officii honore depositi, in monasterium retrudantur, et ibi tantummodo quandiu vixerint laicam communionem accipiant. *Item ex concilio Toletano sexto, capitulo 12.*

35. Pravarum audacia mentium sæpe malicia cogitationum aut causa culparum refugium appetit hostium. Unde quisquis patrator causarum extiterit talium, virtutem potens defendere adversariorum, et patriæ vel genti suæ detrimenta intulerit rerum, in potestatem regis ac gentis reductus, excommunicatus et retrusus, longinquioris pœnitentiæ legibus subdatur. Quod si ipse mali sui prius reminiscens, ad ecclesiam fecerit confugium, intercessu sacerdotum et reverentia loci, regia in eis pietas reservetur, comitante justitia. *Item ex eodem concilio*²¹⁴ titulo 17:

C 36. ²¹⁵ Quamvis in concilio anteriori, quod anno primo gloriosi principis nostri habitum est, de hujusmodi re fuerit promulgata sententia, tamen placet iterare quod convenit custodiri. Itaque regis vita constante, nullus sibi aliquo opere, vel deliberatione, cujuscumque dignitatis laicus, seu gradu episcopi, aut presbyteri; aut diaconi consecratus, cæterisque clericatus officiis deditus, futurum regem provideat, contra viventis regis utilitatem et procul dubio voluntatem, nullo blandimento vel suasionem pro eadem spe aut alios in se trahat, aut ipse in alium adquiescat. Iniquum enim et valde execrabile Christianis debet haberi, futuri temporis illicitis prospicere et vitæ suæ ignavis ventura disponere. Quod si quisque jam talia iniqua deliberatione cum quocumque est meditatus, hoc sibi noverit esse sacerdotali moderatione concessum, si veniabiliter poscit, ut hoc sine mora præsentis principis auribus studeat publicare. Si autem retineat, et deliberationis suæ machinamenta noluerit dicere, pessimo plectatur anathemate. *Item ex eodem concilio, titulo 18:*

D 37. Jam quidem in antecedenti universali sinodo saluti nostrorum principum constat esse consultum; sed libet iterare bene sancita, et digna auctoritate munire salubriter ordinata. Ideoque testamur coram Deo et omni ordine angelorum, coram prophetarum atque apostolorum vel omni martyrum choro, coram omni ecclesia catholica et Christianorum cœtu, ut nemo intendat interitum regis, nemo vitam principis attractet, nemo eum regni gubernaculis privet, nemo tyrannica præsumptione apicem regni usurpet, nemo quolibet machinamento in ejus adversitate sibi conjuratorum manum adsociet. Quod si quippiam horum quisquam nostrorum temerare²¹⁶ præsumptor extiterit, anathemate divino percussus, absque ullo remedii loco habeatur condempnatus æterno iudicio. Is autem qui ejus sedem fuerit adse-

VARLE LECTIONES.

²⁰⁶ ita 1. 2. civitatis 2a. ²⁰⁷ isp. corr. hisp. 2. ²⁰⁸ attractaverit 1. aliquotiens. ²⁰⁹ isp. 2. ²¹⁰ ispaniæ 2
²¹¹ firmate 2. ²¹² deest 1. ²¹³ agathensi 2. ²¹⁴ deest 2. ²¹⁵ XXXV, 2. ²¹⁶ temerario 2.

cutus, si vult tanto expiari piaculo, quasi proprii A patris ejus ulciscatur interitum. *Item ex concilio Toletano, era 684 :*

30. Non parum proficit ad emendationem multorum, si ea quæ constituta sunt per fraternam conlationem ²¹⁷ ad memoriam reducantur, si illa etiam adjiciantur, quæ aut deesse videntur, aut omnino constituenda competenter existimantur. Quis enim nesciat quanta sint hactenus ²¹⁸ per tyrannos et refugas transferendo se in externas partes inlicite perpetrata, et quam nefanda eorum superbia jugiter frequentata; quæ et patriæ diminutionem afferrent, et exercitui Gothorum indesinentem laborem imponerent? Quod si quidem laicorum insania fuisset factum, tolerandum nobis forsitan aliquotiens videretur. Illud tamen est vehementius stupendum, quod pejus est, quia tanti ex religionis proposito in hac interdum præsumptione præcipites efferuntur, ut non ad levem confusionem nostram pertineat, si res ulla-
 tenus inulta remaneat, quam et mundana lege et ecclesiastica convenit instanter disciplina corrigere. Ideoque placuit nunc concordia sententia definire, ut quisquis in ordine clericatus a maximo gradu usque ad minimum constitutus, in alienæ gentis regionem se quacumque occasione transduxerit ²¹⁹ ut exinde superbiendo, vel redditum suum vel quodlibet aliud videatur expetere, sive etiam quod gentem Gothorum, vel patriam aut regnum specialiter sub hac occasione possit nocere, vel fieri disposuerit, vel aliquatenus fecerit. Sed et quicumque talibus conscius repperitur, eisque vel consilium vel opem administrare cognoscitur, qualiter aut ad gentem alienam fugam appetent, aut in malis quæ cœperant ²²⁰ perdurarent, seu quacumque læsionem genti Gothorum vel patriæ aut principi post fugam inferrent, atque in eadem pravitate perseverarent, quisquis hoc fecisse dinoscitur, iste ita indubitanter omni honoris sui gradu privetur, ut locum ejus in quo ministraverat, alter continuo perpetim regendum accipiat. Ipse vero transgressor sub pœnitentia constitutus, si reminiscens mali quod fecerat, usque in diem mortis suæ si rectissime pœnituerit, in solo tantum fine communio ei præstanda est; ita ut antequam finis ejus tempus adveniat, si quispiam sacerdotum etiam ordinante principe ei communicare consenserit, particeps criminis illius effectus, anathema fiat in perpetuum, ac simili cum eo cui communicaverit sententia condempnetur, quoniam potestati ²²¹ principis nullus sacerdotum in hoc præbere debet assensum; unde vel perjurium videatur incurrere, vel quod absit, si quicumque catholicæ fidei prævaricator princeps surrexerit, sacerdos nullatenus vel favore principis vel terrore a rectæ ²²² credulitatis lumine ad tenebras cogatur reverti. Sic enim nec super adnexa capitula vel imperiis principum vel terroribus oportebit umquam
 D evacuari ²²³. Quia novimus, omnes pene Hispaniæ sacerdotes omnesque seniores vel iudices, ac cæteros homines officii palatini jurasse; atque ita nunc legibus ²²⁴ decretum fuisse, ut nullus refuga vel perfidus, qui contra gentem Gothorum, vel patriam seu regem agere, aut in alterius gentis societatem se transducere repperitur, integritate rerum suarum nullatenus reformetur, nisi forsitan princeps humanitatis aliquid personis talibus impertire voluerit; cui tamen non amplius quam vicesimam partem rerum ei qui perfidus extitit, de rebus unde rex elegerit, tribuendi potestatem habebit. Sed quia plerisque clericos instantis levitatis interdum pravitas ita elevat, ut prætermissa sui ordinis gravitate ac polliciti sacramenti immemores, constante principe cui

fidem servare promiserant, in alterius erectionem temeraria levitate consentiant, abrogari decet hanc omnino licentiam et a nostro consortio penitus extirpari; ita ut, si quicumque laicorum quando quidem intra fines patriæ Gothorum superbiens, regni apicem sumere fortasse temptaverit, eique clericorum quilibet adjutorium vel favorem præstiterit, atque hunc qui superbire videtur ad eandem regni ambitionem prævalente delicto pervidere contigerit ex eodem ²²⁵ quidem die vel tempore eundem episcopum vel cujuslibet ordinis clericum excommunicatum manere perpetim oportebit, quo tali se scelere implicavit. Tamen si propter improbitatem principis, cui inique consensit, non potuerit instantia sacerdotum a communione suspendi, saltem si superstitem post ejusdem regis obitum tempus invenerit, superiori anathematis correptioni subiaceat. Et quicumque illi præter in ultimo ²²⁶ vitæ suæ sine, si tamen eum legitime pœnitere probaverit, communionis gratiam consenserit impendendam, nobis interim ratio persuasit, sinodali super hoc constitutione decernere ut quicumque etiam laicorum interdictis capitulis, hoc est in adversitatem gentis aut patriæ vel regiæ potestatis, in externas partes se conferendo vel talibus opem præbendo noxius fuerit ultra repertus, non solum ut dictum est, omni rerum suarum proprietate privetur, sed et perpetua excommunicatione dampnatus, numquam illi nisi ultimo mortis suæ tempore communio tribuatur; excepto, si communionis ejus remedium, vel eorum de quibus supra taxavimus imploratione sacerdotum, apud principem fuerit impetratum. Nam si in derogationem aut contumeliam principis repperiatur aliquis nequiter loqui, aut in necem regis seu direptionem intendere vel consensum præbera, nos quidem hujuscemodi excommunicatione dignum censemus. Utrum tamen
 C sit ²²⁷ illi quandoque communicandum, pietate ²²⁸ principis decernendum relinquimus; cujus procul dubio potestatis est, subjectorum culpas misericordie judicii que sententia temperare. Contestamur autem clementissimos principes, et per ineffabile divini nominis sacramentum obtestantes unanimiter obsecramus, ne quancumque absque justa ubi necesse fuerit imploratione sacerdotali, excommunicationis hujus sententiam a perfidis clericis vel laicis ad externas partes se transferentibus vel consensum præbentibus quacumque temeritate suspendant. Nam hoc magis utilitatibus videtur ferre consultum, ut constitutionis nostræ forma servetur. Et ut execrandum anathema fiat, et velut prævaricator catholicæ fidei semper ad Dominum reus existat, quicumque regum deinceps canonis hujus censuram in quocumque crediderit vel permiserit violandum. *Item ex concilio Toletano, era ²²⁹ 668 :*

39. Frequentium ²³⁰ molestiarum nocens impulsus, contempni quidem magnitudine dicentis poterit gravitatis; sed quia honesta sollicitudo cohibere properat, quod frequentata usitatio vitare non curat, ideo cum et quorundam paternorum sanctionibus decretorum, et institutionibus sit legalibus cautum, ne contra salutem principum gentisque aut patriæ quisquam meditari conetur adversum, hoc unum specialiter nunc depromitur observandum, ut si quis religiosorum, ab episcopo usque ad extremum ordinis clericorum sive monachorum, generalia juramenta in salutem regiam gentisque aut patriæ data repperiatur violasse voluntate profana, mox propria dignitate privatus, et loco et honore habeatur exclusus.

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁷ consolationem 1. ²¹⁸ aetenus 2. ²¹⁹ traduxerit 1? ²²⁰ coeceperant 2. ²²¹ potestate 2? ²²² recto 1. ²²³ evocari 1. ²²⁴ degibus *alia mann corr.* de regibus 2. ²²⁵ eo 2. ²²⁶ ultima 2. ²²⁷ t. si sit 2. ²²⁸ pietati 2. ²²⁹ era [id est capitulo superscriptum] 1. era ::::: capitulo II. 2. ²³⁰ Frequentiam 1?

40. Hæc et hujusmodi dum sibi quisque vel alteri replicat, episcopi qui in sinodo residebant, ab eis ²³¹ convocantur episcopis qui Arnulfum ad remotiora comitati fuerant. Qui cum ²³² convenissent, causam sui adventus non sine lacrimis et multo gemitu didicerunt. Erat autem Arnulfi causa Apiarii presbiteri causæ consimilis; de quo sicut Africani episcopi Celestino papæ Romano retulerunt ita et hic de Arnulfo episcopi episcopis in hunc modum referre visi sunt: « Tergiversationes Arnulfi, quibus nefandas turpitudines occulere conabatur, Deus iudex justus et fortis et longanimis magno compendio resecauit. Tetriore quippe ac putridiore obstinatione compressa, qua tantum lividum cœnum impudentia negationis volebat obruere, Deo nostro ejus conscientiam coartante, et occulta, quæ in illius corde tanquam in volutabro criminum jam dæmnabat, etiam hominibus publicante, repente in confessione cunctorum obsectorum flagitiorum dolosus negator erupit; et tandem de omnibus incredibilibus obprobriis ultroneus se ipse convicit, atque ipsam quoque nostram spem, qua eum et credebamus et optabamus de tam pudendis maculis posse purgari, convertit in gemitus; nisi quoniam istam nostram mœstitiâ uno tantum solatio mitigavit, quod et nos labore diuturnioris quæstionis absolvit, et suis vulneribus qualemcumque medelam, etsi invita ac suæ conscientiæ reluctante confessione, providit. » Addebant præterea confessores episcopi, eum suis pedibus provolutum, cum lacrimis et gemitu sua crimina sub nomine confessionis declarasse, seque a sacerdotali officio, quo hactenus indigne usus fuerat, removeri velle. Sed episcopi, qui consentiente Arnulfo confessionis testes admissi ²³³ fuerant, ab ipsius ore se audire malle dicebant. Quod cum factum esset, episcopi per terribile nomen omnipotentis Dei, sub tremendo anathemate, præcipiunt, ne ulla formidine coactus aliquid falsi ²³⁴ de se proferat; seque illi omne solatium laturos, ac pristinam honorem etiam invitis regibus recuperaturos, pollicentur, tantum innocentiam ex æquo et utili astruere velit. At ille episcopis quidem ²³⁵ pro salutis suæ studio gratias agens, quæ eorum fidei commiserat, vera esse confirmat; nec se Deo, in cujus conspectu adstet, velle mentiri, ad cujus iudicium ire formidet. Petebant ergo episcopi, quoniam ea quæ per confessionem protulerat gravissima sibi viderentur, ut abbatum et ²³⁶ clericorum doctissimos ac ²³⁷ religiosissimos introumitti liceret, quique sacramento vel anathemate devincti, et sua peccata fido silentio tegerent, et qui facto opus esset in commune decernerent, futuris quoque temporibus dictorum et factorum fidissimi testes existent. Quod aliquamdiu secum reputans, fieri permisit. Admissi ²³⁸ ergo sunt ex omni abbatum vel

A clericorum collegio fere numero triginta, quibus, per conditionem anathematis, Arnulfi confessio ipso jubente in ipsius præsentia propalata ²³⁹ est. Itaque eo remoto, longis consultationibus definitum est, quomodo ejus archanum tegeretur, et clero ac populo absenti pro ejus depositione satisfaceret. Jam enim eum, qui sibi delectos iudices constituerat, ad alterius non posse commeare iudicium, certum erat; jam episcopi invidia Romani privilegii carere videbantur, cum Arnulfus nec ad alios iudices, nec ad sedem apostolicam provocasset, vel ante electorum iudicum audientiam, quod bene quidem liceret si se justam habere causam putasset, vel post eorundem iudicum sententiam, quod minime licere manifestum erat; sed utpote reus a torquente se conscientia convictus, et sua sponte, ut videri tunc potuit, confessus, iudicii formam improbus accusator sui ex postulaverat. Quæsitum ergo est, qualiter ipsius depositio celebraretur, ut lege et consuetudine constaret. Et de lege quidem ²⁴⁰ manifestum erat, quod una et eadem semper ad æquitatem spectet; de consuetudine vero, quod neque una neque eadem sit ²⁴¹, neque semper ad æquitatem intendat, sed eam præcellere, quæ legi vel æquitati vicina sit. Quærebatur ergo lex et consuetudo depositionis episcoporum vel archiepiscoporum; et lex quidem hæc reperiebatur in Africanis conciliis, sed sine depositionis celebritate et consuetudine ²⁴²:

C 41. De Maximino autem Bagaiensi, et ad eum, et ad ipsam plebem, placuit de concilio litteras dari ut et ipse ab episcopatu discedat, et illi sibi alium requirant.

42. Item Eutices presbiter in Constantinopolitana sinodo depositus, non aliud depositionis festum excepit, nisi quod anathema ipsi ab universis conclamatum est, et post aliquanta a Flaviano episcopo sententia in hunc modum prolata:

D Per omnia Eutices quondam presbiter et archimandrites, ex his quæ ante acta sunt, et propositis ejus quæstionibus, Valentini et Appollinaris perversitate repertus est ægrotare, et eorum blasphemias incommutabiliter sequi; qui nec nostram reverens persuasionem et doctrinam, rectis voluit consentire dogmatibus ²⁴³. Unde gementes perfectam ejus perditionem ²⁴⁴, decrevimus, per Jesum Christum ²⁴⁵ Dominum nostrum, ab eo blasphematum, extraneum esse ab omni officio sacerdotali, et nostra communionem, et primatu monasterii. Sciant ergo et hi qui postea cum eo colloquantur, et ad eum convenierint, quoniam rei erunt et ipsi pœna excommunicationis si non declinaverint confabulationes ejus.

43. Item quæ circa Ratherium Veronensem episcopum, vel circa Petrum Ravennatem Archiepiscopum, usu vel consuetudine provenerunt, ab omnibus abrogata sunt. Uterque enim nec abdicationis porrecto libello, nec sacerdotalibus depositis insignibus, successorem acceperat, Ratherius quidem

VARLÆ LECTIONES.

²³¹ iis corr. alia manu his 2. ²³² deest 1. ²³³ ammissi 1. ²³⁴ false 1? ²³⁵ quid 2. ²³⁶ ac 2. ²³⁷ et 2. ²³⁸ Ammissi 1. ²³⁹ prolata 1. ²⁴⁰ quid 2. ²⁴¹ deest 2. ²⁴² c. De Maximo episcopo 1. ²⁴³ dogmatibus 1. ²⁴⁴ perditionem 1. ²⁴⁵ d. n. J. Ch. 2.

Milonem, Petrus vero Honestum, monasterii beati Apollinaris abbatem. Quem Honestum donus papa Johannes cognomento Bonus, ad consecrandum prius sibi oblatum vidit, quam de Petri dejectione vel fama nuntiante cognoverit. Deferebatur ergo lex et consuetudo sive depositionis festivitas, ex concilio Toletano, capitulo 28 :

44. Episcopus, presbiter, aut diaconus, si a gradu suo injuste dejectus, in secunda synodo innocens repperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, anulum et baculum ; si presbiter, orarium et planetam ; si diaconus orarium et albam ; si subdiaconus, patenam et calicem. Sic et reliqui gradus ea ²⁴⁶ in reparationem sui recipiant, quæ ²⁴⁷ cum ordinarentur perceperant.

45. Ex hac itaque sententia intellectum est, ut quæ in promotione sua quisque acceperat, ea in depositione reddere deberet. Arnulfus autem in sui promotione anulum et baculum acceperat quoddamque genus orarii, quod per differentiam pallium ²⁴⁸ dicitur ; hæc ergo eum reddere debere, neque vero in hoc facto primati Romano præjudicium inferri, quod neque ad eum ab Arnulfo provocatum sit, neque eidem Arnulfo depositionis necessitas ulla imposita, quodque ab episcopis et principe Romanus episcopus conventus respondere noluerit, cum ipse potius sacrorum canonum executor, et reum sua dampnare auctoritate, et episcopos judicium remorantes instigare debuerit, ut Gregorius episcopus concilii Vizachii pro crimine sui primatis. Item decretum pro Potamio Braccarense archiepiscopo, ex concilio Toletano lege et consuetudine valere constitutum est. Erat autem hujusmodi :

46. Adsumere poteramus canonicam in cantum fraternæ lætitiæ tibiam, quia divina pietas conventum nostrum ad concordiam convocaverat studia. Et convenerat mœstitiam vitare, quoniam visitatione disciplinæ videbamur paternas regulas innovasse ; sed gravius sistrum pro cymbalo ²⁴⁹ sumimus, et funus pro carmine decantamus : gementesque cum Hieremiæ questibus dicimus : *Dissolutum est gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus* ²⁵⁰ *noster (Jerem. v, 15) ;* Unde et væ coram nobis conspicimus, quoniam cecidisse coronam capitis nostri videmus, dum tam nobile in infinium corrui, quod instans sublime sanctitatis optimum stetit. Ecce etenim tractantibus nobis in pace de ecclesiasticis regulis, delatum est conventui nostro epistolium confusæ confessionis et abolendæ subscriptionis, quod Potamius Braccarense ecclesiæ episcopus de factis propriis, suis verbis, suis adnotarat articulis. Quo reserato, quid oblitteranda pagina et abolenda litterarum panderent elementa, fletibus potius quam sermonibus lacrimosa concio recensuit ²⁵¹. Tunc solitarie tantum secretimque adunatis pontificibus Dei, prædictum episcopum adesse fecimus coram nobis ; quem singultibus adgredientes amplius quam loquelis, reseratam illi suæ deformitatis ²⁵² et nostræ confusionis protulimus scripturam. Quam accipiens ac recurrens, sciscitantibus nobis utrum sui operis et suæ adnotationis intimatio esset, ille suum actum, suique oris eloquium, suo-

rumque digitorum esse robur adseruit, quod illic relegendo prævidit. Rursum divini nominis contestatione hunc adjurantes obtestati sumus, ut an de se sponte mendacium diceret, aut alicujus violentia premeretur, et perterritus talia enarraret, veraciter indicaret. Qui mox flebili voce luminibusque mudentibus ploratu ²⁵³ et fragore singultuum, cum unius Dei nominis juramento clamavit, se et vere ²⁵⁴ eadem mala de se confiteri, et ad hæc consistenda nulla se violentia prægravari. Unde etiam ferme per novem menses sponte deseruisse regimem ecclesiæ suæ, et ergastulo quodam pro admissio flagitio acturus pœnitentiam se conclusisse, prædixit. Tunc per fidelem confessionem est agnitio, quod tactu femineo sorduisset, declarata ; et licet hunc antiquitas paterna sacris regulis dejicere ab honore decerneret, nos tamen miserationis jura servantes, non abstulimus nomen honoris, quod ipse sibi sui criminis confessione jam tulerat ; sed valida auctoritate decrevimus perpetua pœnitentia hunc inservire offitiis et ærumnis ; providentes melius illum per asperam ire pœnitentiæ solitudinem, ut quandoque perveniret ad refrigerii mansionem, quam relictum in voluntatis suæ latitudine, ad præcipitium dejici æterna damnatione. Tunc venerabilem Fructuosum, ecclesiæ Dumlensis episcopum, communi omnium nostrorum electione constituimus ecclesiæ Braccarense gubernacula continere, ita ut omnem metropolim provincie Gallicie, cunctosque episcopos publicosque conventus ipsius, omniumque curam animarum Braccarense ecclesiæ gubernandum suscipiens, ita componat atque conservet, ut et Dominum nostrum de rectitudine operis sui glorificet, et nobis de incolumitate ecclesiæ ejus gaudium præstet. Quia vero ad futurum prospicere convenit, ne exoriat in statu pacis quædam commotio litis, Patrum sententiam quæ jam dictum Potamium episcopum rectitudine dampnat, huic decreto conectere vigilantia nostra procurat. « Ex concilio Valentino, titulo 4. Nec illud, fratres, scribere alienum ob ecclesiæ utilitatem censuimus, ut sciretis, quicumque sub ordinatione, vel diaconatus, vel presbiterii, vel episcopatus, mortali crimine dixerint se esse pollutos, a supradictis ordinibus submovendos, reos scilicet vel veri confessione, vel mendatio falsitatis. Neque enim absolvi potest in his, si in se ipsos dixerint, quod dictum in alios puniretur. Quoniam omnis qui sibi fuerit mortis causa, major homicida sit. » Multæ quidem et aliæ sententiæ huic poterant innecti decreto, quæ prædictum Potamium episcopum severissima austeritate abjicere jubent ; sed ex omnibus hanc conscriptam ponere ²⁵⁵ sententiam maluimus, ne si tot condemnationis edicta replicassemus, gravissimæ ullionis auctores existere videremur.

47. Post hujus Potamii dejectionem, Remensium archiepiscoporum Egidii et Ebonis depositiones ad legem simul et consuetudinem valere visæ sunt. Quod ergo tertio factum sit, nec reprehensum, sed insuper æternis traditum monumentis, pro lege et consuetudine valere censebant. Nec quemquam episcoporum in depositione sua scindendum more Romanorum, honestum judicabant, cum hoc nec lege firmaretur, nec consuetudine factum in historiarum monumentis repperiretur. Africanum ergo concilium sequentes, ut ipsius Arnulfi verecundiæ parceretur stantebant, et propter ecclesiæ opprobrium, et propter insolentem insultationem sæcularium, ne dignitas sacerdotalis pollueretur, et ne forte de iis ²⁵⁶,

VARIE LLECTIONES.

²⁴⁶ eas 1. ²⁴⁷ qui 1. ²⁴⁸ pallium 2. ²⁴⁹ cimbalo 2. ²⁵⁰ chorus 2. ²⁵¹ rec. corr. resensuit 2. ²⁵² deformitatis 2. ²⁵³ pl. m. m. 2. ²⁵⁴ vera 1. ²⁵⁵ s. p. 1. ²⁵⁶ iis corr. al. m. his 2.

de quibus impetitus et adhuc inpetendus erat, publice convictus foret. Libellum ergo ejus depositionis dictandum, et coram eo ipsius jussu scribendum censebant, et propria manu corroborandum, et vivæ vocis confessione attestandum, ut ejus abdicatio, nec exquisita nec invita vel extorta fore videretur; tot enim sceleribus involutum sacris altaribus ad stare non posse. Quod si corpore languens episcopus, abdicationis porrecto libello, secundum Gregorium successorem accipere potest, multo magis qui in anima Deo mortuus est, abdicationis porrecto libello, successorem accipere posse. Addebant præterea, quia si hæc ita festively et sollempniter determinata forent, omnino judicium huc innovari non posset, idque firmari ex concilio Antioceno, capitulo 15 :

48. Si quis episcopus criminaliter accusatus, ab omnibus qui sunt intra provinciam episcopis exceperit unam consonamque sententiam, ab aliis ulterius judicari non poterit. Sed manere circa eum oportet, tamquam convenientem, quæ ab omnibus prolata est, firmam ratamque sententiam.

His ita definitis, tum ²⁵⁷ discessum est.

49. Sequenti autem die, consedentibus ²⁵⁸ episcopis in basilica domni Basoli confessoris, totiusque cleri disposito conventu, pauca de civilibus, plurima vero de ecclesiasticis negotiis pertractata sunt. Rursumque Arnulfus Remensis in memoriam rediit. Cumque causa ejus jam non in defensione, sed maxime in conquestione versaretur, aliis illum propter genus, aliis propter florem juventutis miserantibus, episcopos ruina fratris et ignominia sacerdotalis dignitatis gravius stimulat. Unusquisque esim casum ejus ex se ipso metiebatur, seque ab infamia liberari putabat, si is, qui publice impetebatur, a criminibus liber foret [vel periclitari, si causam perderet ²⁵⁹].

50. Sed cum has in longum ducerent querimoniae, ecce Francorum reges, cum primoribus palatii, sacro conventui sese inferunt. Episcopis gratias agunt, quod pro salute principum diutius consultando, devotionem suam plena fide signassent. Laudant, quod a pravorum hominum conspiratione non solum se removissent, verum etiam ipsa mente se alienos fuisse suo studio demonstrassent; isimulque gestorum seriem breviter exponi petunt, et in quo fine constiterint.

51. « Non, » inquit pater Arnulfus, « hoc nobis adscribi debet quod minime promeritos constat. Pro salute enim vestra quamvis omni tempore consultandum sit, hoc tamen tempus salutis fratris nostri, in periculo positi, totum contulimus; et si res eo quo volumus ²⁶⁰ deducta non est, non utique amore et benevolentia ²⁶¹ vestri vel odio ipsius hoc actum est, sed causarum difficultate; in quibus si aliqua similitudo defensionis apparuisset, argumentorum fortia machinamenta, sententiarum validis-

simis jacula, pro ejus munimine excitassemus. Tanta nos pietas commovit, tantus caritatis fervor accendit. Denique non solum eos qui defendere parati erant pro eo exacuimus, verum etiam eos qui impugnare videbantur, nostro ²⁶² anathemate dubitare coegimus. Itaque utrimque ²⁶³ numerosæ Patrum sententiæ prolatae sunt, sed nulla earum adjutus est. Deductus quoque in medium est et interrogatus; qui primo quidem omnia negavit, sed cum sibi singillatim species causarum proponerentur, necesse erat sibi confiteri quod publice factum constabat. Cumque ex his quæ confitebatur, consequerentur ea quæ negaverat, illi quoque quæ plurimum celare nitabatur, indubium adducebat. Inter has tergiversationes cum hæreret, propositum sibi est, ut sibi consuleret. Qui secessum petens, episcopos ad remotiora duxit. Ibique dum de qualitate purgationum agere putaretur, stimulante conscientia, subito in confessionem peccatorum suorum erupit, cunctosque qui aderant attonitos reddidit. Episcopis autem salutem illi promittentibus, nihilque grave passurum si rumores adversos ²⁶⁴ propelleret, ille nihilominus in sui confessione permansit, seque sacerdotio privari poposcit. Huic confessioni quidam ex abbatibus, multi ex clero interfuerunt, secretorum Arnulfi testes per longa sæcula futuri. Sed si placet, in præsentiam omnium deducatur, coramque multitudine ipse sibi testis et judex, causam suam exponat, simulque accusatores, testes, atque iudices invidia liberet, in se uno horum omnium personam gerens.»

52. Quo ²⁶⁵ ingresso cum universo populo, post paululum silentium indictum est. Deinde pater Arnulfus ad Arnulfum: « Videsne omnium ora in te unum conversa? Cur pro te ipso non loqueris? » Qui cum male concinna verba effunderet, minusque intelligi posset, ait pater Arnulfus: « Esne adhuc in sententia in qua te sero reliquimus? » — « Sum, » inquit. — « Visne te abdicare a sacerdotii honore, quo hactenus abusus es? » Et ille: « Sicut dicitis. » Tum comes Brochardus: « Quid est, inquit, istud: *Sicut dicitis?* Palam eloquatur, palam constiteatur, ne postmodum episcopos crimina quæ voluerint finxisse dictitet, se confessum esse abneget. » Et ille: « Palam, inquit, dico et profiteor me errasse, et a fidelitate regia deviasse. Sed peto, ut domno Arnulfo pro me loquenti credatis, ipsumque in vestra præsentia deprecor, sicut mihi conscius est et sibi placet, ut ita causam meam exponat. » — « Natura, » inquit pater Arnulfus, « taciturnus est, et insuper quæ sub testimonio Christi nostræ fidei celanda commisit, palam confiteri erubescit. Sufficiat vobis hoc tantum nosse, quod publice confitetur, scilicet sacramenta quæ regibus suis ²⁶⁶ publice præbuit minime conservasse; contra professionem et subscriptionem suam sub specie cirographi factam publice venisse. » — « Non est mihi satis. » inquit comes

VARLÆ LECTIONES.

²⁵⁷ deest 2. ²⁵⁸ consid. 2. ²⁵⁹ Hæc desunt 1. ²⁶⁰ volumus 2. ²⁶¹ benivolentia 2. ²⁶² vestro 2. ²⁶³ utrumque 2. ²⁶⁴ aversos 2. ²⁶⁵ glolssa episcopo 2. ²⁶⁶ deest 1.

Brochardus, « nisi publice fateatur, aut publice perneget, sub vestro testimonio, se traditionem fecisse, ut alteri sit libera facultas in ejus locum succedendi. » — « Immo, » inquit pater Arnulfus, « non erilis hodie pares sacerdotibus, quibus solis pura debetur confessio. Nonne si quis militum pro nominato crimine apud regem insimularetur, ipse autem illud quidem ²⁶⁷ denegaret, confiteretur autem ita se in aliis peccasse, ut nec prædium nec beneficium optinere posset, proque sola vita supplicaret; si ejus, inquam, prædium vel beneficium regali munificentia vobis offerretur, accipere recusaretis? Quid enim interest inter omnia mortifera crimina, utrum homicidio vel adulteri an veneficio quis puniatur? Satis ergo vobis sit, quod per confessionem nobis sua peccata manifestavit, quod publice se indignum sacerdotio protestatur, quod sic se peccasse coram regibus in conspectu æcclesiæ confitetur, ut nullo honore hujus sæculi dignus sit; non enim ad rem spectare videtur, utrum hoc an illo crimine se ipsum sacerdotio privet.

53. Tum conversus ad Arnulfum: « Quid ad hæc, inquit, dicis, quæ pro te hactenus locutus sum? — Ita, inquit, dico et profiteor, sicut hactenus locuti estis. » — « Prosternere ergo, » inquit pater Arnulfus, « coram tuis dominis, coramque tuis regibus, quos inexpiabiliter offendisti, propriamque confitens culpam, pro tui vita supplica. » Qui cum in modum crucis prostratus, pro vita et membris ejulatu quo poterat supplicaret, in lacrimas et suspiria synodum totam convertit. Moxque Daibertus, Bituricensium archiepiscopus, ad genua principum obvolutus, humilimas preces omnium pro salute viri offert. Qui pietate flexi: « Vivat, inquit, vestro beneficio, nostraque degat sub custodia, nec ferrum nec vincula metuens, nisi forte in fuga spem posuerit. » Hoc dictum episcopis non satis placuit, quippe cum putarent adolescenti fugam facile posse persuaderi, ob amque rem mortis legibus iterum subjacere. Iterant ergo preces, et iterum ²⁶⁸ optinent, juvenem minime gladio ferendum, nisi iterum digna ultore gladio committat. Elevatus itaque a terra nihilque grave ultra metuens, depositionem sui attonitus expectabat. Quærebatur itaque ab eo utrum abdicationem suam ex auctoritate canonum sollempniter celebrari vellet. Quod cum potestati episcoporum assignasset, persuasum illi est, ut culmen honoris, quod gradibus extulerat, gradibus deponeret. Resignat ergo regi, quæ ²⁶⁹ a rege acceperat; deponit quoque sacerdotalis dignitatis insignia apud episcopos, non quidem exigentes, nec retinere cupientes, sed iis quorum intererat in futurum reservare disponentes. Deinde libellum suæ abdicationis secundum exemplar abdicationis prædecessoris sui Ebonis perscribi rogat, perscriptumque hoc modo in medio conventu recitat:

54. « Ego Arnulfus, Remorum quondam archi-

episcopus, recognoscens fragilitatem meam, et pondera peccatorum meorum, testes confessores meos, Siguinum archiepiscopum, Daibertum archiepiscopum, Arnulfum episcopum, Gotesmannum episcopum, Herveum episcopum, Ratbodum episcopum, Gualterium episcopum, Brunonem episcopum, Milonem episcopum, Adalberonem episcopum, Odonem episcopum, Guidonem episcopum, Heribertum episcopum, constitui mihi iudices delictorum meorum, et puram ipsis confessionem dedi, quærens remedium pœnitendi, et salutem animæ meæ, ut recederem ab officio et ministerio pontificali, quomerecognosco esse indignum, et alienum me reddens pro reatibus meis, in quibus peccasse me ²⁷⁰ secreto ipsis confessus sum, et de quibus publice arguebar; eo scilicet modo, ut ipsi sint testes alii succedendi et consecrandi in loco meo, qui digne præesse et prodesse possit æcclesiæ, cui hactenus indignus præfui. Et ut inde ultra nullam repetitionem aut interpolationem auctoritate canonica facere valeam, manu propria mea subscribens firmavi. Quo perlecto, ita subscripsi. Ego Arnulfus quondam archiepiscopus subscripsi. » Huic libello Arnulfi præsentibus episcopi testes adfuerunt, atque ab eo rogati subscribere, subscripserunt, ac singillatim illi dixerunt: « Secundum tuam professionem et subscriptionem cessa ab officio. » Post hoc clerum et populum a sacramentorum nexu absolvit, ut omnibus libera facultas in alterius transmeandi jura pateret.

55. His sollempniter peractis, ecce Adalgerus presbiter ad regum pedes prosternitur, seque privari communionem conqueritur, eo quod imperio domini et archiepiscopi sui, cui resistendum non erat, paruerit. Cui pater Arnulfus: « Aperuisti, inquit, portas urbis ²⁷¹ hostibus? » Et ille: « Aperui. » Et pater Arnulfus: « Ingressus es templum Dei hostiliter? » Tum presbiter: « Negare non possum. » Et pater Arnulfus: « Ex ore, inquit, tuo te judico. Sanguis tuus super caput tuum! » Subjuxit Gualterius episcopus: « Quando, inquit, imperans episcopus ita multatus est, tu obtemperans ac manibus jussa perficiens, consequentem multam exsolves. » Et pater Bruno: « Tu, inquit, ac tui similes malis consiliis et malis executionibus juvenem perdidistis; ut ergo ille ploret, et tu cantes? Aut quomodo questibus temperare potero, si nulla afficiantur pœna, qui filium patris mei in has præcipitavere miserias? » Itaque presbitero jubetur, ut quod malit eligat, aut perpetuum anathema, aut sui legitimam depositionem. Sua enim sponte venerat sub conditione, ne quid violentiæ pateretur. Diu ergo secum deliberans, maluit deponi quam sub perpetuo anathemate delineri. At episcopi, nulla miseratione circa eum adducti, veste sacerdotali induunt, ac mox illi singula quæque usque ad subdiaconatum sine reverentia detrahentes, singillatim per singula subinferunt:

VARLÆ LECTIONES.

²⁶⁷ quid 2. ²⁶⁸ iterunt 1. ²⁶⁹ qui 2. ²⁷⁰ deest 2. ²⁷¹ u. p 2.

« Cessa ab officio ! » Deinde per legitimam reconciliationem laicam illi tantum communionem concedunt, ac pœnitentiæ subdunt. Eos vero sacrilegos urbisque proditores, qui nec sponte nec vi ad satisfactionem venerant, iterato anathemate dampnant. Post hæc concilium sollempniter determinatur

EXPLICIT SINODUS REMEMENSIS ²⁷².

56. Incipit Cartaginiense concilium Africanorum episcoporum a Girberto superiori sinodo conjuncto quantum ex eo utile fuit ²⁷³.

In hoc concilio actum est, ut Nicenum concilium ab episcopis orientalibus peteretur. Cui synodo interfuit legatio ecclesiæ Romanæ, Faustinus scilicet episcopus, Phylippus et Asellus presbyteri.

1. Allocutio Aurelii episcopi sancti ad synodum.
2. Responsio Faustini episcopi legati Romanæ ecclesiæ de his quæ in ecclesia partim canone, partim consuetudine, sunt firmata.
3. De commonitorio Romani papæ recitato.
4. Alippii papæ responsio pro veris exemplaribus Niceni concilii perquirendis.

- 5 Ubi Faustinus episcopus dixit, ut Romano papæ synodus perquirenda Niceni synodi veritate innotescat.
- 6 De sententia Sardicensis concilii recitati a postulante Novato episcopo.
7. Ubi Augustinus episcopus cum synodo Nicenum concilium conservare promittit.
8. Ubi Faustinus episcopus pro dubietate recitati capituli Romano papæ petit scribendum.
9. Ubi synodus exemplaria Niceni concilii magis ab orientalibus episcopis expetenda decrevit.
10. Professio fidei Niceni concilii.
11. Scripta Africani Concilii ab Bonifacium urbis Romæ episcopum.
12. Rescriptum episcopi Romæ, Alexandriæ, Constantinopolitani, cum exemplaribus Niceni concilii Africanæ synodo destinatis.
13. Scripta Africani concilii ad Cœlestinum urbis Romæ episcopum.
Textum concilii Carthaginensis omisimus.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷¹ r. Girberti papæ 1. ²⁷² Concilium cartag. africæ VI gestum. era CCCCLVII. ab episcopis CCXVI . .

LEONIS ABBATIS ET LEGATI

EPISTOLA (42)

AD HUGONEM ET ROBERTUM REGES.

(Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. III, pag. 686.)

L. ²⁷² Postquam vestræ caritati legatum nostrum a Mosono direximus, ut causam Arnulfi et Gerberti kanonice cum timore Dei ac regulariter intra vestrum regnum finiretur, die sancto pentecosten ablatas ²⁷⁴ est nobis libellus, in quo vestra synodus contra Arnulfum facta continebatur, immo adversus Romanam ecclesiam, tota injuriis et blasphemis plena. Quo viso, admiratione et stupore attoniti, cogitavimus statim ad domnum apostolicum reverti, et ipsum ei apostaticum libellum portare. Sed ubi michi renuntiastis, quod omnia kanonice velitis diffinire, compulsi venimus ad cognoscendam hujus rei rationem. Nam, ut verius fateor caritati vestræ, in vobis evenit prophetia beati apostoli et evangelistæ Johannis, qui dicit : *Multi antichristi facti sunt ; unde sci-*

C Christus dixit, qui veritas est et mentiri non potuit, quod ecclesia beati Petri apostoli fundamentum sit omnium ecclesiarum. Et ubi ecclesiæ sperare debemus fastigium, nisi ubi locatum est fundamentum? ibi procul dubio et cacumen et tota æcclesia permanet. Econtra anticristi vestri dicunt, quod ibi sit statua marmorea, et ut templum sit idolorum. Absit, absit, ut hanc injuriam Petri, immo Christi, aliquis Christianus libenter audiat, et zelo Dei cor ejus contra talem heresim non accendatur ! Et quis vicarii Petri et ejus discipuli nolunt habere magistrum Platonem, neque Virgilium, neque Terentium, neque ceteros pecudes philosophorum, qui volando superbe, ut avis aerem, et emergentes in profundum, ut pisces mare, et ut peccora gradientes terram descripserunt : dicitis eos nec hostiarios debere esse, quia tali carmine imbuti non sunt. Pro qua re

VARIÆ LECTIONES.

²⁷³ i. e. Leo. ²⁷⁴ aut allatus aut oblatus legendum.

NOTÆ.

(42) Inveni eam codici regio Bruxellensi n. 503 signato, olim B. Mariæ Aureævallensis membr. sec. x, fol. 219 sqq. manu cœva inscriptam, v.

Archiv. VII, 812; et cum ad historiam Arnulfi et Gerberti faciat, a V. Cl. Ludowico Bethmann exscriptam hic propono.